

HVEM SKAL BESTEMME

- OM GRUNDLOV OG DEMOKRATI
FØR, NU OG I FREMTIDEN

HVEM SKAL BESTEMME?

- OM GRUNDLOV OG DEMOKRATI
FØR, NU OG I FREMTIDEN

Nationalt Videncenter for
Historie- og Kulturarvsformidling

Nikolaj Petersen og Jens Aage Poulsen

Hvem skal bestemme?

- om grundlov og demokrati før, nu og i fremtiden

1. udgave, 3. oplag, 2016

© Forfatterne og Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling, Vejlevej 2, 7300 Jelling

Teksten er sat med Open Sans og Derivat No1

Grafisk opsætning og tryk: PrinfoVejle

Layout: Kasper Rumann Madsen

Håndtegnede illustrationer, kort og modeller: Mikkel Maltesen.

Tak til Astrid Møller Danielsen for gode råd.

ISBN: 978-87-997363-2-4

På <http://historielab.dk/til-undervisningen/udgivelser/hvem-skal-bestemme/> er der adgang til:

- En digital udgave af bogen
- En lærervejledning
- To grundlovsgeneratorer
- Rollespil om Grundloven 1915 m.m.

Alle tekstkilder i bogen er sprogligt bearbejdet af pædagogiske hensyn. Nærmere oplysninger om de anvendte kilder findes i lærervejledningen.

INDHOLD

HVAD SKAL VI MED DEMOKRATI?		5
OLDTIDENS ATHEN – DEMOKRATIETS VUGGE		9
OPLYSNINGSTIDEN OG REVOLUTIONER		17
ENEVÆLDEN AFVIKLES		25
FORFATNINGSKAMP OG SYSTEMSKIFTE		35
KVINDERS KAMP FOR VALGRET		39
GRUNDLOVEN 1915		45
GRUNDLOVSÆNDRINGEN 1915 – HVORFOR?		53
DEMOKRATIET I KRISE?		63
HAR DEMOKRATIET DET GODT?		71
VORES DEMOKRATI I FREMTIDEN?		75
REGISTER		79
BILLEDLISTE		80

FØR DU LÆSER ...

Et *parlament* er en forsamling, der er valgt af befolkningen i en stat. Forsamlingen vedtager de love, der gælder i staten. I Danmark kaldes parlamentet Folketinget.

HVAD SKAL VI MED DEMOKRATI?

Demokrati er en styreform, som de fleste mener, er den bedste. Det er en måde at træffe beslutninger og at omgås hinanden på. For at et demokrati kan fungere, skal man deltage aktivt.

Hvem bestemmer?

Som alle andre er du med i en række fællesskaber. Det kan være din familie, din klasse, dine kammerater og de foreninger, hvor du er i noget af din fritid. I disse fællesskaber skal der træffes beslutninger. Det foregår på forskellige måder.

Når medlemmerne af en familie skal gøre noget sammen, fx beslutte hvor de skal hen på ferie, er større børn ofte med til at bestemme. Måske er der flere muligheder, som familien diskuterer, og til sidst bliver de enige. Hvis de ikke bliver

enige, trækker de måske lod. Måske træffer en voksen den endelige beslutning, eller afgørelsen foregår på en helt anden måde.

I klassen har I som elever også medbestemmelse på forskellige forhold i undervisningen. Er I ikke enige, diskuterer I sagen og argumenterer for jeres synspunkter. Kan I stadig ikke blive enige, afgør I det ved at stemme om det. Det er et eksempel på en demokratisk måde at træffe beslutninger på.

Spiller du fodbold, håndbold eller dyrker en anden holdsport, er det typisk træneren, som bestemmer, hvem der skal

Klassen er et fællesskab, hvor der træffes mange beslutninger.

være på holdet i en kamp, og efter hvilken taktik holdet skal spille. Det er ikke demokratiske afgørelser. Men skal holdet vinde, er det ofte den bedste måde at træffe beslutninger på.

Hvad betyder demokrati?

Folk, der bor i samme kommune eller i samme land, udgør også fællesskaber. Her er fællesskabet så stort, at de færreste medlemmer kender hinanden. I disse fællesskaber skal der også træffes beslutninger. Hvordan foregår det så?

I hele verden er der næsten 200 stater. De bliver regeret på mange forskellige måder. Nogle er diktaturer, hvor enkeltpersoner eller grupper, fx militæret, har magten. I andre diktaturstater har et parti erobret magten, og det forbyder, at der er andre partier.

”Demokrati” kommer fra de græske ord ”demos”, der betyder ”folk” og ”kratein”, som betyder ”styre”. Demokrati betyder derfor folkestyre. I et demokrati er det befolkningen, der bestemmer, hvem der styrer landet. Det er dog sjældent, at det er alle, som må være med til at bestemme. I Danmark skal man fx være fyldt 18 år og være dansk statsborger for at måtte stemme ved valgene til Folketinget.

Statsborgerskab

Hvis begge ens forældre har dansk statsborgerskab, får man det automatisk ved fødslen. Har man tilladelse til at bo i Danmark og har gjort det i en årrække, kan man søge om at blive dansk statsborger. Man skal dog opfylde flere krav. Bl.a. må man ikke være dømt for kriminalitet.

De fleste af verdens stater hævder, at de er demokratier. Det gør de, fordi demokrati bliver forbundet med noget positivt. Demokrati betyder nemlig, at lovene i landet vedtages af et parlament, der er valgt af befolkningen. For at demokratiet skal fungere, skal regeringen sikre, at alle i landet har en række rettigheder. Tager man det alvorligt, er der under 30 lande i verden, hvor demokratiet fungerer. Blandt dem er de fleste europæiske lande – også Danmark.

Et demokratisk styre kan være opbygget på forskellige måder. Man taler om et direkte demokrati, når befolkningen selv stemmer om forslag og træffer afgørelser. Hvis befolkningen vælger personer, der beslutter på deres vegne, kalder man det indirekte eller repræsentativt demokrati.

De fleste demokratiske stater har et repræsentativt demokrati. De, der har valget, vælger repræsentanter til et parlament. I Danmark er det Folketinget. I nogle lande, fx USA og Rusland bliver landets overhoved, præsidenten, også valgt.

Danmark har et repræsentativt demokrati. Enkelte store beslutninger kan blive afgjort ved folkeafstemninger. Her er det plakater fra folkeafstemningen om Amsterdamtraktaten i 1998, der gav EU (Den europæiske Union) mere magt.

Demokrati – mere end at stemme

Et demokrati kræver mere, end at befolkningen stemmer ved valgene. Der skal være ytringsfrihed. Det betyder, at alle har ret til frit at fortælle om, skrive og på andre måder udtrykke deres synspunkter og holdninger – uden at risikere at blive forfulgt eller straffet. Der skal også være forsamlingsfrihed. Dvs. at man frit må oprette foreninger, hvor fx folk med samme synspunkter kan mødes. Blot må foreningerne ikke udøve vold.

I et ægte demokrati kan man frit få informationer fra medier som Internettet, fjernsyn, radio, aviser, bøger og

tidsskrifter. Og man må udbrede sine synspunkter i medierne. Befolkningen har ret til at kende det grundlag, som myndighederne, fx politiet, domstole og politikere, træffer deres beslutninger på. Det kaldes aktindsigt. For at alle kan forstå og bruge informationer skal en demokratisk stat også sørge for, at alle børn og unge har ret til at gå i skole.

Det er let at træffe en beslutning ved kun at stemme om den. Men flertallet har måske ikke altid ret. Skal en beslutning

være demokratisk – uanset om den foregår i klassen eller i Folketinget – må man først diskutere sagen. Man må lytte til hinandens synspunkter og argumenter, før man træffer beslutninger.

KILDE 1

Hvad er demokrati?

I 1945 udgav Hal Koch bogen *Hvad er demokrati?* Heri fortalte han, hvordan beslutningerne i et sogneråd, dvs. den tids kommunalbestyrelse (byråd), fandt sted.

”Der findes et sted her i landet et sogneråd med to grupper: En flertalsgruppe på 7 medlemmer og en mindretalsgruppe på 4. Møderne foregår ofte ved, at flertallet kort og knapt fremsætter det forslag, man i gruppen er blevet enige om. Oppositionen får så ordet. Den afgiver et langt, ofte velbegrundet indlæg, som viser vanskelighederne ved sagen. Under dette indlæg kan ingen se, om flertalsgruppens medlemmer hører efter eller sover. Når oppositionen er færdig med sine indvendinger, foreslår

formanden, at man skrider til afstemning. En nærmere drøftelse finder han som regel ikke nødvendig. Det er den heller ikke. For flertallet har afgjort sagen i forvejen og bryder sig ikke det mindste om modparten eller dens synspunkter. Men mødet slutter altid med en god demokratisk afstemning. (...)

Hvorfor er dette udemokratisk? (...) En demokratisk beslutning sker nemlig ikke ved afstemningen, men ved samtalen, forhandlingen, ved den gensidige respekt og forståelse. Kun det fører til forståelse for helhedens interesse. Det mærkeligste ved dette sogneråd er, at oppositionen overhovedet gider møde op.”

SPØRGSMÅL

- Hvad kendetegner måden, som beslutningerne foregår på i sognerådet?
- Kender du eksempler på forsamlinger, hvor beslutningerne foregår på tilsvarende måde?
- Hvorfor kalder Hal Koch beslutningsprocessen for udemokratisk? Er du enig?
- Hal Koch mener, at forsamlinger bør tale sammen, indtil de når til en fælles forståelse. Ellers er der ikke tale om demokrati. Hvilke fordele og ulemper er der ved at alle beslutninger træffes på den måde?

Noget helt afgørende i et demokratisk system er, at afstemningerne er hemmelige. Det sikrer, at andre ikke ved og kan bestemme, hvor man har sat sit kryds.

Aktiv deltagelse

Selv om staten har sørget for, at alle forudsætninger for demokrati er opfyldt, fungerer det kun, hvis befolkningen deltager aktivt i det. Man må følge med i de vigtige ting, der foregår – uanset om det er i skolen, lokalområdet, landet, Europa eller Verden. Og man må deltage i diskussionerne og bruge sin viden til at påvirke beslutningerne. Hvis man ikke deltager, kan man ikke være sikker på, at ens egne interesser bliver varetaget. Ved at deltage i demokratiet udvikler man sig også som person. Man bliver nemlig trænet i at se en sag fra andres synsvinkel og at deltage i beslutninger på fællesskabets vegne.

De fleste i Danmark synes, at demokrati er den bedste styreform. Ved at arbejde med denne bog får du indsigt i, hvordan demokratiet har udviklet sig. Den viden kan du bruge til at overveje, hvordan du vil være en aktiv demokrat, og hvordan demokratiet kan udvikle sig fremover.

OLDTIDENS ATHEN

- DEMOKRATIETS VUGGE

Demokratiet opstod i oldtidens Athen. Det var her, man for første gang i verdenshistorien fik indført en styreform, hvor en stor del af befolkningen havde magten. Det er derfor, at det ord, vi i dag bruger om styreformen, stammer fra græsk.

Første gang på folkeforsamlingen

Wauw, det er vildt at stå her på folkeforsamlingen, tænker Alexander. Siden han var en lille dreng, har han drømt om at stå blandt alle statens voksne mænd og være med til at diskutere statens fremtid. I årevis har han set længselsfuldt til, når hans far er draget den lange vej til byen for at deltage i debatterne. Hans ældre bror er taget med de sidste par år. Nu er han selv blevet gammel nok og har aftjent sin værnepligt,

og i dag kan han endelig være med på forsamlingen for første gang sammen med sin far og bror.

Det var hårdt at stå op midt om natten og anstrengende at gå den 35 km lange tur ind fra Marathon-sletten. Men nu hvor han står blandt alle de andre borgere og hører den berømte Perikles tale flammende om at gå i krig med Sparta, glemmer han helt den slidsomme tur ad de snoede veje. At stå her, er alle anstrengelserne værd.

Alexander kigger rundt og kan se, at hele den store forsamling er revet med, mens Perikles hylder det athenske demokrati og taler nedsættende om spartanerne. Stoltheden over at tilhøre dette fællesskab strømmer op i ham. Tænk, at han er født og opvokset i denne helt særlige bystat. I Sparta er politik kun for de få, men her i Athen er alle lige og frie. Alle borgere som han selv kan møde op på folkeforsamlingen og være med til at træffe beslutninger - ja, de kan ikke bare stemme, men også komme med forslag og tale på forsamlingen! Det kræver godt nok mod at stille sig op på talerstolen og tale til de 6.000 borgere på pladsen. Den udfordring er Alexander i hvert fald ikke klar til i dag. Alene tanken om at skulle debattere med Perikles får hans krop til at ryste, så spørgsmålet er, om han nogensinde vil turde. Men det vigtige er jo også, at han kan tage ordet, hvis han vil.

Hans far har altid fortalt ham, hvordan den lige ret til at tale på folkeforsamlingen og til at stemme er centralt i det athenske demokrati. Mindst lige så vigtigt er det, at han som alle andre kan blive valgt til embedsmand eller dommer. Eller valgt er et forkert ord. De tusindvis af personer, der skal tjene folket som embedsmænd og dommere, bliver nemlig ikke valgt, men fundet ved lodtrækning. Så hvis Alexander ikke har modet til at debattere på folkeforsamlingen, vil han alligevel komme til at styre staten på et tidspunkt. Og tænk, hvis guderne vil det, så bliver han måske endda leder af staten for en dag. Men så skal han også være vildt heldig med lodderne...

Alexander mærker et venskabeligt puf i siden, og han bliver vækket af sine tanker. Det er hans bror, der skubber til ham for at gøre ham opmærksom på, hvad der nu skal ske. Mens han har dagdrømt om fremtiden, er Perikles og de andre

talere blevet færdige med at debattere. Det er nu blevet tid til at stemme. Han har fået at vide, at afstemningerne nogle gange kan være tætte. Men det kan tydeligt mærkes i hele forsamlingen, at det bliver den ikke i dag. Det nærmest sitrer i den store menneskemængde, og da rådsmedlemmerne spørger, hvem der stemmer for krig mod spartanerne, nærmest eksploderer forsamlingen. Et kæmpe flertal kaster deres hænder i vejret. Også Alexander rækker hånden i vejret. Og i det øjeblik tænker Alexander, at han her på sin første folkeforsamling er med til at træffe en afgørende beslutning. Han og alle de andre borgere skal i krig.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvad har du lært om det athenske demokrati ved at læse historien om Alexander?
- Nævn tre punkter, hvor det athenske demokrati adskiller sig fra det danske demokrati i dag?
- Hvilke tanker har du gjort dig om, hvordan det bliver at stemme første gang?

Folkeforsamlingen

Det athenske demokrati i 400-tallet f.v.t. var et direkte demokrati. Som fortællingen om den unge mand Alexander viser, var folkeforsamlingen det sted, hvor alle de vigtige beslutninger blev truffet. Det var hér, man besluttede, om man skulle gå i krig og slutte fred med andre stater, og det var hér, man vedtog nye love. Alle athenske borgere kunne møde op på forsamlingen for at give deres mening til kende enten ved at holde tale eller ved at stemme. Det var altså ikke kun de rige eller uddannede, der bestemte, men de fattige havde de samme rettigheder.

Ikke alle indbyggere i Athen var dog borgere. For at være borger skulle man nemlig være mand, være voksen, have aftjent to års militærtjeneste og have forældre, der begge var athenske borgere. Det betød, at kun ca. 10-15 % af 300.000 indbyggerne i det athenske område kunne deltage i demokratiet. Udelukket var nemlig kvinder, slaver, børn og fremmede, der havde slået sig ned i Athen. For dem gjaldt ligheden ikke.

I dag kan det virke underligt, at kvinder og andre befolkningsgrupper ikke kunne være med til at bestemme. Det var det ikke dengang. For athenere var det logisk, at kun de

personer, der var med til at forsvare staten imod angreb udefra, skulle have ret til at bestemme over statens sager. Og da hverken kvinder, slaver, børn eller fremmede tjente som soldater i hæren og roere i flåden, skulle de heller ikke være del af det politiske fællesskab. Det skulle kun mænd over 20 år, der var optrænet til at være soldater.

TIL OVERVEJELSE ...

- Synes du, at afstemning på en folkeforsamling er en god måde at træffe beslutninger på? Hvorfor/Hvorfor ikke?
- Dengang gav det mening, at det kun var personer, der forsvarede staten, som havde ret til at være med til at bestemme. Giver det mening for dig i dag? Hvorfor/hvorfor ikke?

Oldtidens Athen var en bystat. Den bestod af byen Athen og landområderne omkring, hvor en stor del af befolkningen boede. Der var 40-50 km fra de fjerneste egne ind til byen.

I disse bygninger på torvet i Athen holdt prytanerne til. Prytanerne var 50 medlemmer af 500-mandsrådet, der havde ansvaret for at lede staten i 1/10 af året. De spiste på statens regning i den runde bygning forrest i billedet. Deres møder holdt de i de firkantede bygninger bagved og til højre. I baggrunden ses et tempel.

Embedsmænd og dommere

I dag opfatter mange mennesker det at stemme ved et valg som kernen i demokratiet. Det gjorde man ikke i oldtidens Athen. Dengang mente man, at valg var til gavn for den rige og veluddannede overklasse, men ikke for folket. Rige, kendte og veluddannede personer har nemlig langt lettere ved at blive valgt end almindelige mennesker, da de har kontakt med flere og er bedre til at kommunikere. Da athenerne ville forhindre, at overklassen havde bedre vilkår end andre, var valg altså ikke en god metode. En langt bedre metode var det at trække lod om posterne, da en fair lodtrækning sikrede alle lige muligheder.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvad ville det betyde, hvis vi lod os inspirere af oldtidens Athen og indførte lodtrækning om, hvem der skal sidde i Folketinget eller være statsminister?
- Hvad synes du om ideen om at trække lod om, hvem der skal sidde som dommere i retssager?

Embedsmænd

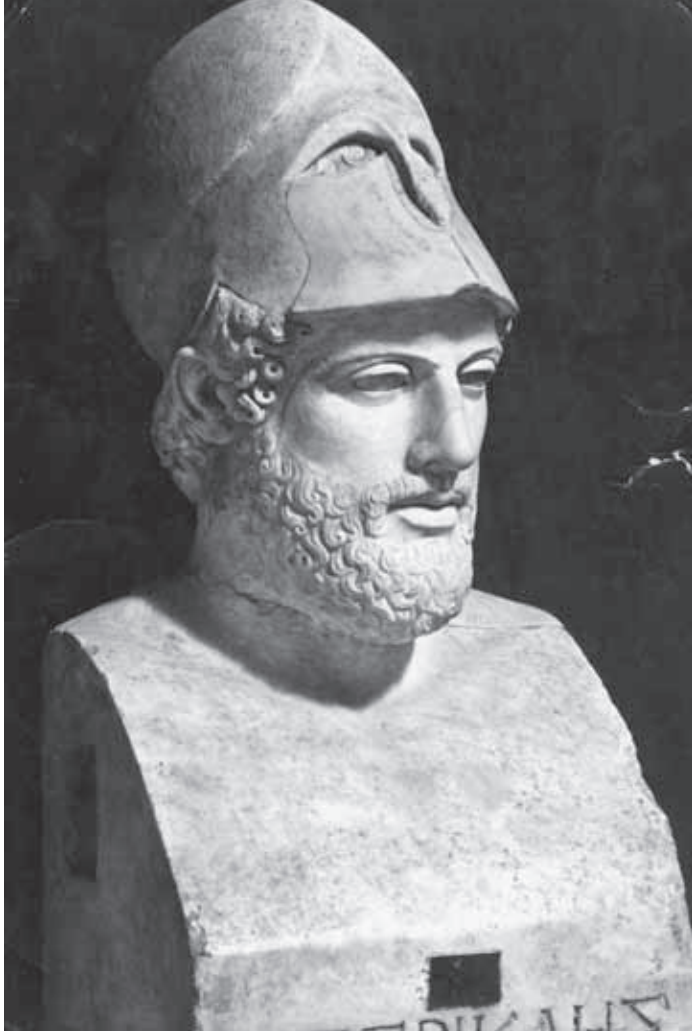
En embedsmand var i Athen en person, der havde ansvaret for styre et bestemt område, fx hæren, økonomi, minedrift, havnen eller folkeforsamlingen – lidt ligesom en minister i dag.

I Athen var der ca. 1200 embedsmænd. Når disse poster skulle besættes, trak man som regel lod blandt dem, der meldte sig. Det gjaldt bl.a. for det 500 mand store råd, der ledte staten for et år, og som stod for at forberede og gennemføre folkeforsamlinger. Og hver dag udpegede man blandt de 500 mand statens overhoved. Det skete også ved lodtrækning. Dog blev ca. 100 af de politiske poster, der krævede særlig ekspertviden, ikke besat ved lodtrækning. Fx blev statens generaler valgt ved afstemning på folkeforsamlingen. Man turde trods alt ikke risikere at stå på slagmarken med en general, der ikke vidste, hvordan man leder en hær.

Man trak også lod om, hvem der skulle sidde som dommere. De såkaldte folkedomstole bestod af mellem 200 og 500 lodtrukne borgere. De skulle afgøre, om en anklaget var skyldig eller ej. Dommerne var altså ikke eksperter, der var uddannet i jura, ligesom i Danmark i dag. Athenere frygtede nemlig, at sådanne ekspert-dommere ville true folkets magt og undergrave demokratiet.

Politikere og almindelige borgere

I det athenske demokrati ønskede man, at alle statens borgere skulle engagere sig i politik og være nyttige for staten. Der var dog stor forskel på, i hvor høj grad den enkelte borger

Perikles, athensk politiker (ca. 495-429 f.v.t.)

blandede sig. For folk, der boede i udkanten af bystaten, kunne der være op til 50 km ind til folkeforsamlingen i Athen by. Det har formodentlig lagt en dæmper på deres deltagelse. For andre kan manglende mod og evner til at tale i store forsamlinger have været en hindring. I et direkte demokrati kræves det jo, at man kan og tør stille sig op og forsvare sine meninger på folkeforsamlingen, hvis man vil igennem med dem.

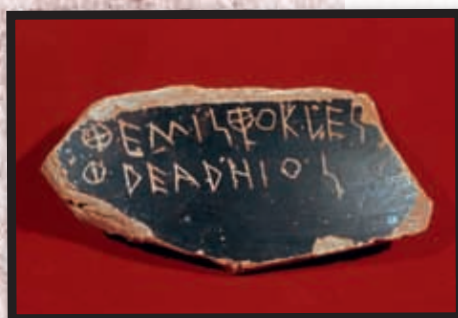
Var der nogle borgere, som ikke deltog så meget, var der til gengæld andre, der brugte meget tid på politik. På folkeforsamlingen så man en gruppe borgere, der havde stor gennemslagskraft. Man kan kalde denne gruppe for datidens politikere. Det var personer, som var født med store talegaver, og som havde haft midlerne til at betale for undervisning i talekunst. Af disse politikere bør især én person fremhæves, nemlig Perikles. Han var den vigtigste politiker i Athens storhedstid i 400-tallet f.v.t. Perikles var demokrat og fik gennemført, at borgere blev betalt for at være dommere. Det betød, at også fattige borgere havde råd til at sidde som dommere. Før havde de fattige været forhindret i at deltage som dommere, da de var afhængige af at arbejde for at få brød på bordet. Betalingen gav dem mulighed for at deltage i demokratiet på lige fod med andre.

Perikles var også manden bag templerne på Athens Akropolis, der stadig den dag i dag står som et monument over det athenske demokrati.

Athenerne havde en metode til at forhindre, at enkeltpersoner fik for meget magt i staten. Metoden mindede lidt om den måde, deltagerne bliver stemt hjem på i Robinson Ekspeditionen. Hvert år samledes folket nemlig for at stemme om, hvilken af deres ledende politikere der skulle landsforvises. Hvis mere end 6.000 borgere afgav deres stemme, blev den person, der havde modtaget flest stemmer sendt ud af landet og måtte først vende hjem 10 år senere. Afstemningen foregik ved, at borgerne indridsede navnet på den politiker, de ønskede landsforvist, på et potteskår. Metoden kaldtes "ostrakisme" og var opkaldt efter det græske ord for potteskår, 'ostraka'. På billedet øverst landsforvises Perikles' rival, Kimon, efter at have fået flest potteskår i en afstemning i 461 f.v.t. Billedet nederst viser et potteskår med navnet på en anden kendt politiker, Themistokles, der blev ostrakiseret i 471 f.v.t.

TIL OVERVEJELSE ...

- Ville det være en god idé at indføre ostrakisme i det danske demokrati i dag? Hvorfor/Hvorfor ikke?
-
- På hvilke punkter var det athenske demokrati mindre demokratisk end det nutidige danske demokrati?
 - På hvilke punkter var det athenske demokrati mere demokratisk end det nutidige danske demokrati?

KILDE 1

Perikles om det athenske demokrati

"Den statsform, vi har, er ikke en efterligning af vore naboers love. Nej, vor statsform er snarere selv et eksempel for andre end andres for os. Dens navn er demokrati, fordi styret ikke er samlet hos nogle få, men hos flertallet. Lovene giver alle lige ret i private retssager. Og det er vurderingen af hver enkelt borgers evner på et eller andet område, der bestemmer, om han foretrækkes i offentlige embeder. Fattigdom hos en, der kan gøre byen gavn, hindrer ham ikke i at deltage. Frihed hersker i det politiske liv, og vi ser ikke skævt til hinandens livsførelse eller bliver vrede over vores nabo, hvis han lever, som det passer ham. Vi adlyder embedsmændene og lovene."

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Hvilke egenskaber fremhæver Perikles i sin beskrivelse af det athenske demokrati?
- Mener du, at det er egenskaber, der også kendetegner det danske demokrati? Begrund.

SPØRGSMÅL KILDE 2

- Hvilken forestilling om den athenske folkeforsamling får man gennem Philip von Foltz' maleri?
- Svarer den forestilling, maleriet giver, til, hvad du har lært om det athenske demokrati? Hvorfor/hvorfor ikke?

KILDE 2

Perikles taler på folkeforsamlingen

Den tyske maler Philipp von Foltz malede i 1853 dette maleri af Perikles, der taler på folkeforsamlingen i Athen. I baggrunden ses Akropolis med bl.a. Parthenon-templet (th.) og den 9 meter høje statue af Athene, byens guddommelige beskytter.

FØR DU LÆSER ...

En *revolution* er en pludselig, gennemgribende og ofte voldelig omvæltning af et samfund og dets styreform.

En *stand* (flertal: stænder) er en samfundsgruppe med særlige rettigheder og pligter. Der fandtes i 1700-tallets Frankrig tre stænder: 1) gejstligheden (kirkens folk) 2) adelen og 3) borgere & bønder.

En *stænderforsamling* er en gruppe mennesker, der mødes for at diskutere politiske forhold og rådgive kongen. Forsamlingen sammensættes af repræsentanter fra alle 3 stænder.

Enevælde er en styreform, hvor kongen har al magten.

Konstitutionelt monarki er en styreform, hvor kongens magt er begrænset gennem en forfatning eller en grundlov.

Republik er en styreform, hvor statens overhoved (typisk en præsident) er valgt for en afgrænset periode.

OPLYSNINGSTIDEN OG REVOLUTIONER

I 1700-tallet begyndte politiske tænkere igen at tale positivt om demokrati. Alle mennesker havde lige rettigheder og skulle være med til at styre. Disse tanker inspirerede under Den Franske Revolution til omfattende forandringer af det franske samfund.

Stormen på Bastillen

Den 14. juli 1789 angreb en stor folkemængde den kongelige fæstning, Bastillen, i udkanten af Paris. Angriberne ville have fat i de mange våben inde i fæstningen. Rygterne sagde, at kongen havde samlet 20.000 udenlandske soldater og ville bruge dem til at stoppe parisernes demonstrationer og protester. Nu ville de tusindvis af ophidsede borgere storme Bastillen og skaffe sig våben til at forsvare sig.

Inde i fæstningen forsøgte kommandant Launay og hans 100 soldater at holde folkemængden ude. Men da angriberne rettede kanoner mod fæstningsporten, valgte Launay at

overgive sig mod et løfte om, at der ikke skete ham og hans soldater noget. Løftet blev dog ikke holdt. Da porten til fæstningen gik op, strømmede den ophidsede menneskemængde ind. Flere af soldaterne blev hugget ned af de vrede borgere. Launay blev revet ud på gaden, hånet, tortureret og til sidst dræbt. Hans hoved blev skåret af med en lommekniv og sat på en stage, som mængden triumferende bar gennem byens gader.

Disse begivenheder fik kongen, Ludvig 16., til at trække sine tropper væk fra Paris.

Den franske revolutions første ofre. Til venstre ses Launays hoved, og til højre hovedet af finansminister Foullon, der også mistede livet i revolutionens første dage.

KILDE 1

Stormen på Bastillen

Billedet er malet kort efter Stormen af vinhandleren Claude Cholat, der selv deltog i stormen. Han bemandede en af kanonerne, der blev rettet mod fæstningen.

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Er Claude Cholat et første- eller et andenhåndsvidne til Stormen på Bastillen?
- Sammenlign med teksten.
 - Hvilken episode i begivenhedsforløbet viser billedet?
 - Hvor godt synes du, at Cholat indfanger det folkelige oprør?
- Er billedet en troværdig kilde til Stormen på Bastillen?
 - Hvad styrker dets troværdighed?
 - Hvad svækker dets troværdighed?

Den Franske Revolution

Hvert år d. 14. juli markeres Stormen på Bastillen på Frankrigs nationaldag, der af den grund kaldes Bastilledagen. Mange opfatter Stormen på Bastillen som symbolet på Den Franske Revolution. De ser borgernes angreb som startskuddet til den revolution, der førte til afskaffelse af enevælden i Frankrig og indførelse af en ny samfundsorden.

Siden midten af 1700-tallet havde Frankrig deltaget i en række krige, og da det var ekstremt dyrt at føre krig, var statskassen tom. Den franske konge Ludvig 16. var nødt til at finde nye indtægter, men det var noget nær umuligt.

Frankrig var på dette tidspunkt et stændersamfund, dvs. at samfundet var delt op i tre grupper (stænder): kirkens folk (1. stand), adelen (2. stand) og borgere & bønder (3. stand). De tre stænder havde forskellige rettigheder og pligter i samfundet. Fra gammel tid var kirken og adelen fx fritaget fra at betale skat, og selvom 1. og 2. stand havde store jordbesiddelser, kunne kongen ikke beskatte dem uden deres egen accept. De

eneste, der betalte skat, var derfor 3. stand. I den konkrete situation gav det problemer, for kongen beskattede allerede bønderne så hårdt, at de ikke havde mere at give.

Fordi Frankrig var i store økonomiske problemer, valgte Ludvig 16. at indkalde til en stænderforsamling i Versailles lige uden for Paris i foråret 1789. Her skulle repræsentanter for de tre stænder mødes og diskutere sig frem til en løsning. De tre stænder havde modstridende interesser og kunne ikke blive enige om, hvordan man skulle stemme. Der gik uger, uden at der blev opnået enighed om noget som helst.

3. stand, der repræsenterede 95 % af befolkningen, var trætte af de endeløse diskussioner. De udråbte derfor sig selv til Nationalforsamling, dvs. en forsamling, der skulle vedtage lovene i Frankrig. Hermed udfordrede 3. stand kongen, der indtil da havde haft al magt i Frankrig. Og da størstedelen af 1. stand og enkelte af de adelige tilsluttede sig Nationalforsamlingen, kunne forsamlingen med endnu bedre ret hævde at tale på vegne af hele befolkningen. Ludvig 16. ville dog ikke frivilligt afgive magt. Derfor samlede han tropper omkring Versailles og Paris. Det var i denne spændte situation, at befolkningen i Paris stormede Bastillen. Det tvang kongen til at trække sine tropper tilbage og til at acceptere, at han havde mistet sin enevældige magt. Revolutionen var en kendsgerning.

Menneskerettigheder og forfatning

Nationalforsamlingen brugte sin nyvundne magt til at omskabe det franske samfund. Forsamlingen gennemførte en række love, der afskaffede stænderne og gjorde alle franske borgere lige. Den 26. august 1789 vedtog den Menneskerettighedserklæringen. Ifølge denne erklæring er alle mennesker født og forbliver frie, og de har nogle naturlige rettigheder, der ikke kan tages fra dem. Alle mennesker har ret til frihed, ejendom, sikkerhed og til at gøre modstand, hvis det bliver undertrykt. Erklæringen sagde også, at al magt stammer fra folket, dvs. at det var folket i et land, der bestemmer, hvem der må udøve magt på forskellige områder. Det er ikke kongen eller bestemte samfundsgrupper, men alle borgere.

I 1791 vedtog Nationalforsamlingen en ny forfatning. Frankrig blev nu et konstitutionelt monarki. Kongen var stadig landets leder, men hans magt var begrænset af en forfatning. Nationalforsamlingen fik retten til at bestemme lovene, mens kongen skulle sørge for, at lovene blev ført ud i livet af hans ministre. Denne forfatning kom dog kun til at gælde i kort tid. Ludvig 16. forsøgte at modarbejde det nye system. Da han forsøgte at flygte til udlandet, afskaffede Nationalforsamlingen monarkiet og erklærede Frankrig for en republik. Ludvig 16. blev henrettet i 1793.

Menneskerettighedserklæringen blev under revolutionen et næsten helligt dokument og opsat på store tavler over hele landet.

Olympe de Gouges

Hvem var borgere?

Menneskerettighedserklæringen lagde op til, at alle mennesker havde lige rettigheder. Da forfatningen blev offentliggjort i 1791, viste det sig imidlertid, at kun mænd over 25, der betalte et pænt beløb i skat, havde ret til at stemme. Udelukket var altså de fattigste mænd og alle kvinder. Forfatterinden Olympe de Gouges skrev i protest mod den nye forfatning en kvinderettighedserklæring. Heri krævede hun politisk ligestilling mellem mænd og kvinder.

Ludvig 16 blev henrettet i en guillotine. Republikken og kongens henrettelse var det endelige brud med det enevældige system. Man huggede så at sige ikke kun hovedet af kongen, men af hele det gamle samfund, han var et symbol på.

Oplysningstiden

De politiske ideer, der lå til grund for Den Franske Revolution, stammer fra den historiske periode, som man plejer at kalde Oplysningstiden. Perioden havde sit højdepunkt i 1700-tallet. Her diskuterede filosoffer, hvordan mennesket kunne bruge sin fornuft. De mente, at hvis man fulgte sin fornuft, kunne man blive et mere frit menneske og gøre samfundet bedre.

Oplysningstænkerne var kritiske over for enevælden, der var den mest udbredte styreform i 1700-tallets Europa. De lod sig inspirere af tidligere tiders styreformer, blandt andet af oldtidens Athen. I de 2000 år, der var gået siden det athenske demokrati, blev demokrati forbundet med lovløshed og opfattet som en styreform, der skulle undgås. Men i Oplysningstiden begyndte man igen at tale positivt om demokrati og om at inddrage alle borgere i det politiske liv.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvilken rolle spillede Stormen på Bastillen i revolutionen?
- Hvilke grundidéer byggede Menneskerettighedserklæringen på?
- På hvilken måde kan Menneskerettighedserklæringen siges at være et brud i forhold til stændersamfundet?
- Hvordan adskilte styreformen, som blev indført i 1791, sig fra den styreform, Frankrig havde før revolutionen?

John Locke

En af tidligste oplysningsfilosoffer var englænderen John Locke (1632-1704). Han mente, at alle mennesker var født frie og lige. De havde fra naturens hånd ret til at leve, til godt helbred, til frihed og til at besidde ejendom. Disse rettigheder kunne det enkelte menneske ikke altid sikre alene. Menneskene sluttede sig derfor sammen og skabte et samfund. Da samfundet blev skabt, indgik menneskene en aftale. I denne aftale valgte borgerne at blive regeret af en fælles statsmagt, som skulle beskytte deres rettigheder. Statsmagten kunne være ledet af en person (en konge), en forsamling (et parlament) eller være en blandingsforfatning med både en konge eller et parlament. For Locke var det dog afgørende, at lederen beskyttede borgernes rettigheder, og hvis lederen ikke gjorde det, havde folket ret til at afsætte overhovedet og vælge en ny.

Montesquieu

Den franske filosof Charles de Secondat de Montesquieu (1689-1755) talte også for at begrænse kongens evnevældige magt. I sit hovedværk *Lovenes ånd* argumenterede han for, at magten i et land skal adskilles i tre dele. Et parlament skal have den lovgivende magt, dvs. kunne vedtage landets love. Kongen og hans regering skal have magten til at føre lovene ud i livet, hvilket man kalder den udøvende magt. Endelig skal domstolene dømmes efter lovene og altså have dømmende magt. I denne tredeling af magten mente Montesquieu, at det er vigtigt, at den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt bliver totalt adskilt. På den måde kan de holde hinanden i skak og sikre, at der ikke sker overgreb mod den enkelte borger.

Voltaire

En anden franskmand, Voltaire (1694-1778), var stærk fortalende for frihedsrettighederne. I sine skrifter kæmpede han især for tolerance og forsvarede retten til at ytre sig frit. Hans tanker om ytringsfrihed opsummeres fint gennem citatet: "Jeg er uenig i, hvad De siger, men jeg vil til døden forsvare Deres ret til at sige det".

Rousseau

Den oplysningsfilosof, der var mest inspireret af det athenske demokrati, var en tredje franskmand, Jean-Jacques Rousseau (1712-1778). Rousseau var ikke enig med de øvrige oplysningstænkere om, at den bedste styreform var et kongedømme eller et styre, hvor folket valgte repræsentanter til at tale deres sag i et parlament. Han gik ind for direkte demokrati som i oldtidens Athen. Samfundet skulle deles op i mange små enheder med nogle tusinde indbyggere. Det ville gøre det muligt for alle at mødes og deltage i politiske diskussioner. Rousseau lagde desuden vægt på, at alle mænd - både fattige og rige - skulle have de samme rettigheder. De skulle i fællesskab diskutere, hvad der var gavnligt for alle. Det, som borgerne gennem deres diskussioner nåede frem til som det fælles bedste, kaldte Rousseau for almenviljen. Borgerne skulle rette sig efter denne fælles beslutning, og at bryde med almenviljen var den største forbrydelse, man kunne begå. Rousseaus tanker om, at samfundet skulle styres af folkets almenvilje, var en stor inspirationskilde under Den Franske Revolution. Nationalforsamlingen skrev fx i Menneskerettighedserklæringen, at samfundet skulle styres af loven, og at loven er udtryk for almenviljen. De, der satte spørgsmål ved revolutionen, blev dømt til døden og henrettet i guillotinen for at bryde almenviljen.

Magtens tredeling

Lovgivende magt: Forsamling (parlament), der er valgt af vælgerne, og som afgør, om et lovforslag skal vedtages eller ej.

Udøvende magt: Regeringen skal sørge for, at lovene bliver ført ud i livet. Som regel er det regeringen, som foreslår lovene.

Dømmende magt: Domstolene er uafhængige af den lovgivende og udøvende magt, og de skal dømme efter lovene.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvad er hovedpointerne i John Lockes tanker?
- Hvilke tre dele skal magten deles i ifølge Montesquieu? Hvad svarer disse tre dele til i Danmark i dag?
- Forklar med egne ord, hvad meningen med Voltaire-citatet er.
- Hvad mente Rousseau med 'almenviljen'?
- På hvilken måde var Rousseau inspireret af det athenske demokrati?
- På hvilken måde var Rousseau en inspirationskilde under Den franske revolution?

KILDE 1

Den franske menneskerettigheds-erklæring 1789

Nationalforsamlingen har besluttet at fastslå menneskets naturlige, umistelige, uforanderlige og hellige rettigheder. Manglende viden om og foragt for menneskerettighederne er nemlig den eneste grund til landenes ulykker. Denne erklæring skal til evig tid minde samfundets medlemmer om deres rettigheder og pligter. Den skal bruges til at måle regeringers og parlamenters handlinger og til at sikre borgernes krav i fremtiden. På den måde skal erklæringen føre til alles lykke. Nationalforsamlingen erklærer i Guds nærvær følgende rettigheder for ethvert menneske:

1. Menneskene fødes og forbliver frie og lige i rettigheder. Social forskel kan kun accepteres, hvis det er til det fælles bedste.
2. Ethvert samfunds formål er at beskytte menneskets rettigheder. Disse er: frihed, ejendomsret, sikkerhed og ret til modstand mod undertrykkelse.
3. Al magt stammer fra folket. (...)
4. Friheden består i retten til at gøre alt, som ikke skader nogen anden. (...) Grænserne for friheden bestemmes ved loven. (...)
6. Loven er udtryk for almenviljen. Alle borgere har ret til personlig eller gennem deres repræsentanter at være med til at skabe loven. Alle borgere er lige for loven.
11. Retten til frit at meddele andre sine tanker og meninger er en af menneskets dyrebareste rettigheder. (...)

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Hvordan blev Menneskerettigheds-erklæringen til?
- Hvorfor mente Nationalforsamlingen, at det var nødvendigt at skrive Menneskerettigheds-erklæringen?
- Hvilken rolle skulle Menneskerettigheds-erklæringen have i fremtiden?
- Læs punkterne ét ad gangen, og:
 - Formulér, hvad der står i punktet med dine egne ord.
 - Overvej, hvilken af de fire tænkere (Locke, Montesquieu, Voltaire eller Rousseau) punktet er mest inspireret af. Du må kun vælge én tænker, og du skal begrunde dit valg.

KILDE 2

Niquet d. yngre: Menneskerettigheds-erklæringen

Kunstneren Niquet den Yngre fremstillede i starten af 1800-tallet dette billede, der skulle vise Menneskerettigheds-erklæringens historiske betydning.

SPØRGSMÅL KILDE 2

- Hvad kan du se til venstre for Menneskerettigheds-erklæringen?
- Hvad tror du, at kvinden og drengen i midten af billedet laver?
- Hvordan er stemningen til højre i billedet?
- I hvilken retning skal billedet læses? Hvorfor?

FØR DU LÆSER ...

At have egen husstand vil sige at eje eller leje sin bolig.

En selvstændig mand er en mand, der havde egen husstand. Han modtog ikke fattighjælp af kommunen - eller havde fået fattighjælp, som ikke var betalt tilbage.

De liberale var modstandere af enevælden. De ønskede en styreform, hvor et parlament, der var valgt af folket, bestemte lovene.

De nationale mente, at mennesker, der havde det samme sprog, kultur og historie, udgjorde et fællesskab, en nation. Dette fællesskab ville de nationale styrke.

Valgbarhed er retten til at kunne blive valgt til en forsamling.

Valgret er retten til at stemme ved valgene.

ENEVÆLDEN AFVIKLES

I 1840'erne havde Danmark i mere end 180 år været regeret af konger, der kunne bestemme alt. Men flere og flere mente ikke, at kongen skulle have så stor magt. I 1849 blev landet en slags demokrati. Hvorfor skete det, og hvordan blev landet så styret?

Oprør i Danmark?

Flere hundrede mænd var samlet til møde i Casino-teateret i København den 20. marts 1848. Stemningen var ophidset. Rygtet om, at der var udbrudt oprør i hertugdømmerne Slesvig og Holsten, var nået til København. Slesvig-holstenerne krævede, at enevælden blev afskaffet i hertugdømmerne, og at Slesvig og Holsten blev samlet til én stat, der kom med i Det Tyske Forbund.

På mødet i Casino-teateret tordnede taler efter taler mod de oprørske slesvig-holstenerne. Holsten ville de gerne af med. Her talte alle jo tysk. Men Slesvig hørte sammen med Dan-

mark. Der var kun én ting at gøre for at stoppe slesvig-holstenerne: Kongen, Frederik 7., måtte straks afskaffe enevælden i hele riget og overlade en del af magten til folket. Nægtede kongen, måtte folket gøre oprør og afsætte ham. Flere talere henviste til oprør, der i ugerne forinden havde fundet sted i bl.a. Paris og Berlin. Og talerne vidste, hvor man skulle få våben fra.

Forsamlingen aftalte, at man dagen efter ville gå til kongen og fremsætte kravene. Ville det ende i et blodigt oprør ligesom andre steder i Europa?

Den sidste enevældige konge

Siden 1660 havde Danmark haft et enevældigt styre. Da Frederik 7. blev konge i januar 1848, havde han også enevældig magt.

Frederik 7. ønskede at afskaffe enevælden og erstatte det med et folkestyre, dvs. en valgt forsamling af mænd, der bestemte landets love. I marts 1848 udnævnte han en ny regering. Den skulle sørge for, at der blev valgt en forsamling. Den skulle udarbejde en forfatning for, hvordan det danske rige skulle styres. Forfatningen blev omtalt som Grundloven. Derfor blev forsamlingen kaldt Den Grundlovgivende Rigsforsamling.

Efter flere ugers diskussion besluttede regeringen, at Den Grundlovgivende Rigsforsamling skulle bestå af 114 valgte medlemmer og 38 skulle udpeges af kongen. For at have valgetret skulle man være en selvstændig mand på mindst 30 år.

I 1848 bestod det danske rige af flere dele, hvor der gjaldt forskellige love: Kongeriget Danmark og hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg, hvor kongen var hertug. Holsten og Lauenborg var også med i et forbund af tyske stater.

KILDE 1

Den Grundlovgivende Rigsforsamling

Billedet skal vise Den Grundlovgivende Rigsforsamlings første møde den 23. oktober 1848. Det er malet mellem 1860-64. Forrest til højre står D.G. Monrad med sin høje hat i højre hånd og Orla Lehmann med hat og hvide handsker i venstre hånd.

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Er maleriet en troværdig gengivelse af Den Grundlovgivende Rigsforsamlings første møde? Begrund.
- Hvad viser kilden om forsamlingens sammensætning? Læg mærke til, hvem der sidder på balkonen.
- Undersøg på nettet, hvilke befolkningsgrupper der var repræsenteret i Den Grundlovgivende Rigsforsamling.
- Undersøg, hvilken rolle D.G. Monrad og Orla Lehmann spillede i forsamlingen.
- Hvorfor har ophavsmanden placeret Monrad og Lehmann i forgrunden?

Grundloven

I slutningen af maj 1849 blev Grundloven vedtaget, og den trådte i kraft fra 5. juni. Den bestemte bl.a., at statens magt blev delt i tre: Den lovgivende, udøvende og dømmende magt (se side 22).

Rigsdagen fik den lovgivende magt. Den bestemte også, hvilke typer og hvor meget skat staten måtte opkræve, og hvad pengene måtte bruges til. Rigsdagen bestod af to forsamlinger eller kamre: Folketinget og Landstinget. De to kamre var ligestillede. Det betød, at en lov først var gældende, når den var vedtaget i både Folke- og Landstinget.

Kongen havde den udøvende magt. I praksis overlod han den til en regering, som han udnævnte. Det var regeringens ansvar at føre lovene, som Rigsdagen havde vedtaget, ud i livet. Som under enevælden var kongen ansvarsfri. Det betød, at han ikke kunne tiltales og dømmes for noget.

Grundloven adskilte ikke helt den lovgivende og udøvende magt. Hvis Rigsdagen fx var utilfreds med en minister, kunne den nægte at tildele ham penge. Lovene, som Rigsdagen, vedtog, skulle underskrives af kongen, før de var gældende. Det kunne han nægte. På den måde havde kongen også indflydelse på den lovgivende magt.

Til gengæld var domstolene, der havde den dømmende magt, helt uafhængige. Ifølge grundloven kunne de ikke afskediges, når de først var udnævnte.

Valgret

I princippet havde alle mænd, der var fyldt 30 år, og som var dansk statsborger, valgret. Men han skulle opfylde visse betingelser:

- Han skulle have egen husstand.
- Han måtte ikke have været fængslet.
- Han måtte ikke modtage fattighjælp – eller skyldte kommunen for tidligere modtaget fattighjælp.
- Han måtte ikke være erklæret åndssvag eller sindslidende. Det var dengang betegnelsen for udviklingshæmmede og psykisk syge.

En stor del af befolkningen fik derfor ikke valgret. Især på landet var der mange tjenestefolk, som boede hos deres arbejdsgiver. En del fik fattighjælp eller skyldte kommunen penge. Kvinder havde ikke valgret og kunne ikke vælges til Rigsdagen. I alt var der kun ca. 15 % af befolkningen, som havde valgret.

Man var valgbar (kunne vælges) til Folketinget, når man var fyldt 25 år. Men for at være valgbar til Landstinget skulle man være mindst 40 år og have en ret høj indtægt eller formue.

De 5 F'er

Man talte om de 5 F'er, som ikke fik valgret i 1849:

Fruentimmere: Kvinder

Folkehold: Tjenestefolk

Fattige: Modtagere af fattighjælp

Forbrydere: Folk der havde været i fængsel

Fjolser: Sindssyge og åndssvage.

Folkeholdet på Ryomgård omkring 1890. Karle og piger boede som regel på de gårde, hvor de arbejdede. De havde altså ikke egen husstand, og derfor havde karlene ikke valgret.

I 1800-tallet havde mange svært ved at klare sig selv. De blev kaldt fattiglemmer og fik lidt hjælp af kommunen. Nogle boede på fattighuse eller -gårde. I København boede en del fattiglemmer på Ladegården. De blev bl.a. sat til at feje gader. På tegningen fra 1875 er kvindelige og mandlige fattiglemmer på vej til arbejde inde i byen. I baggrunden ses Ladegårdens hovedbygning.

I juli 1830 gjorde folk i Paris oprør mod kongen. Billedet, der blev malet i 1833, hedder "Friheden leder folket".

Magten bør deles

Det var ikke en pludselig idé, Frederik 7. fik, da han i 1848 besluttede at afskaffe enevælden. Siden slutningen af 1700-tallet havde flere i Europa stillet spørgsmål ved, om enevælden var den bedste styreform (se side 25). De mente, at kongerne skulle afgive noget af deres magt til forsamlings-, der var valgt af selvstændige mænd. Disse mænd skulle også have mere frihed på alle områder først og fremmest religions-, forsamlings- og ytringsfrihed, dvs. retten til at sige og skrive det, de mente. "Liber" er det latinske ord for frihed. Folk, der var tilhænger af større frihed, blev kaldt liberalister.

I nogle lande gav kongerne visse frihedsrettigheder til befolkningen. I Frankrig blev enevælden afskaffet. Men ikke i Danmark. Da Frederik 6. i 1835 blev bedt om lade være med at begrænse ytringsfriheden, afslog han med ordene "Vi alene vide, hvad der er bedst for folket og landet."

Det kunne dog være farligt at kritisere det enevældige styre. I 1820 blev Jacob Dampe dømt til døden for at have skrevet: "Folk skal have magten. De skal frit bestemme, hvordan landet skal regeres." Kongen, Frederik 6., mildnede dommen til fængsel på livstid på Christiansø.

I 1830 gjorde befolkningen i Paris igen oprør. Denne gang fordi den franske konge forsøgte at få enevældig magt. Kongen forsøgte forgæves at lade hæren nedkæmpe oprøret, men det endte med, at han måtte gå af. Oprøret i Paris inspirerede til uro og opstande mod de enevældige herskere i flere europæiske lande.

Der blev opsat plakater i København, hvor folk krævede enevælden afskaffet. Men det kom ikke til uro. Det gjorde der derimod i Holsten. For at imødekomme kravet bestemte

Frederik 6., at i Holsten skulle man vælge en forsamling, der kunne rådgive ham. Der blev oprettet tilsvarende rådgivende forsamlinger for hertugdømmet Slesvig, for Nørrejylland og for øerne.

Enevælden under pres

Frederik 6. og andre enevældige herskere havde endnu et problem - ud over de liberales krav om mere frihed og afskaffelse af enevælden. I løbet af 1800-tallet bredte en forestilling sig om, at nationen var et særligt fællesskab. Med en nation mente man *et folk*, der havde en fælles oprindelse eller historie, sprog og kultur. I Europa opstod der adskillige nationale bevægelser. Mange af dem arbejdede for, at nation også fik sit eget land, dvs. en nationalstat. Mange liberale gik også ind for nationalstaten. De blev kaldt *nationalliberale*.

I Slesvig og Holsten gik de tysktalende nationalliberale ind for, at hertugdømmerne dannede en samlet stat, hvor enevælden var afskaffet. Den skulle løsrive sig fra Danmark og være med i forbundet af tyske stater. I stænderforsamlingerne i Slesvig og Holsten var der flertal for det synspunkt. Stænderforsamlinger i hertugdømmerne skabte altså ikke den ro, som Frederik 6. havde håbet på.

De nationalliberale i kongeriget fik især tilslutning fra akademikere og andre velstående borgere i de større byer. De danske nationalliberale syntes, at Holsten og Lauenborg skulle ud af riget. Til gengæld skulle kongeriget og Slesvig sluttes sammen. Samtidig krævede de nationalliberale større frihed og begrænsning af kongens magt. Men Frederik 6. var ubøjelig. Derfor blev han mere og mere upopulær. Da han døde i december 1839, og hans kiste skulle køres til Roskilde Domkirke, råbte folk efter ligfølget og kastede snebolde efter det.

Billedet viser Den Rådgivende Stænderforsamling i Roskilde. Kun mænd, der havde store formuer, eller som ejede større landområder, havde valgt til stænderforsamlingen. Det betød, at under 3 % af befolkningen havde valgt. Stænderforsamlingerne mødtes én gang om året for at drøfte forslag til nye love. De kunne kun give kongen råd. Han bestemte selv, om han ville rette sig efter dem eller ej.

Maleri fra 1821 af Frederik 6. og dronning Marie Sophie Frederikke med prinsesserne Caroline og Vilhelmine.

Enevældens sidste tid

Mange nationalliberale håbede, at den ny konge Christian 8. ville afskaffe enevælden og indføre en forfatning, der gav folket flere frihedsrettigheder og større indflydelse på styret. Det havde han nemlig gjort i Norge i 1814, da han en kort periode var Norges konge.

Men Christian 8. havde ikke planer om at ophæve enevælden. Bønderne, der udgjorde den største befolkningsgruppe,

var enig med kongen. Bønderne var generelt skeptiske over for de nationalliberale byboere.

Det var nødvendigt for de nationalliberale at få bøndernes støtte til at presse kongen til at opgive det enevældige styre. Det vidste Orla Lehmann, der var en af de nationalliberale ledere. På et møde med en forsamling af bønder i Nykøbing Falster i 1841 kritiserede han enevælden, og han fortalte om de fordele en fri forfatning ville have for bønderne. Hans kritik af

det enevældige styre førte til, at han blev arresteret og idømt tre måneders fængsel. Og bønderne fik han ikke overbevist.

Bønderne var dog ikke tilfredse med alt, som det enevældige styre havde besluttet. Dengang var det kun bønderkarle, der skulle være soldater. Bønderne skulle også betale skat af deres jord, mens godsejerne var skattefri. I 1845 indsamlede sjællandske bønder 10.000 underskrifter på, at kongen skulle indføre almindelig værnepligt og gøre beskatningen af jord retfærdig.

Christian 8. nægtede at modtage bøndernes brev. Han forbød endda, at bønder fra forskellige sogne mødtes. Det

blev bønderne vrede over. I 1846 oprettede de "Bondevennernes Selskab", som indledte et samarbejde med de nationalliberale.

Nu var også Christian 8. klar over, at enevældens dage var talte. I 1847 satte han sine rådgivere til at lægge planer for en anden styreform. Christian 8. nåede ikke selv at se det færdige arbejde. Han døde 20. januar 1848, og hans søn Frederik 7. overtog tronen. Han fortsatte farens planer med at afvikle enevælden. Han forestillede sig, at det skulle ske over nogle år.

Christian 8. var konge i Danmark fra 1839 til 1848. I 1813, da Norge og Danmark stadig hørte sammen, blev han norsk statholder. I få måneder var han også konge i Norge og var med til at udarbejde en grundlov for landet, den såkaldte Eidsvoll-forfatning. Han måtte dog gå af, da Norge i 1814 blev sluttet sammen med Sverige.

KILDE 2

Efter norsk forbillede

De danske nationalliberale udgav avisen *Fædrelandet*. Heri havde bevægelsens vigtigste talsmand Orla Lehmann flere indlæg. Samme dag som Christian 8. overtog tronen, afleverede Orla Lehmann en henvendelse fra 250 nationalliberale akademikere og studenter. Et par dage efter beskrev Orla Lehmann indholdet af henvendelsen i *Fædrelandet* sådan:

”Danmarks studerende ungdom skal være blandt de første, der med glad forventning hilser det nye styre. Under Deres Majestæts indsigtfulde ledelse lover det Danmark en kraftfuld og frugtbringende udvikling (...).

En af de vigtigste betingelser for denne udvikling er trykkefriheden. Den er den mægtigste støtte for folkets oplysning, frihed og lykke. Deres Majestæts oplyste frisind er garanti for, at trykkefriheden vil blive befriet for alle de trykkende bånd, som nu begrænser den.

(Herefter opfordres Christian 8. til at indføre en fri forfatning, som han havde gjort tidligere i Norge). For når styreforment bringes i overensstemmelse med tidens krav og folkets kultur, (...) så vil den udfolde sig i en rigdom og skønhed. Det vil betyde, at Deres Majestæts regering vil regere i en af de lykkeligste og bedste epoker.”

SPØRGSMÅL KILDE 2

- Hvilke forventninger har Orla Lehmann og de nationalliberale til Christian 8.?
- Hvorfor mon Orla Lehmann mener, at trykkefriheden (ytringsfriheden) er særlig vigtig?
- I dag mener det fleste, at uden ytringsfrihed kan man ikke have et rigtigt demokrati. Er du enig? Begrund.

KILDE 3

Bevar enevælden

Hovedparten af befolkningen levede på landet. De fleste bønder gik ind for enevælden. I 1840 sendte folk fra Langeland en opfordring til stænderforsamlingen i Roskilde om, at den skulle arbejde for at bevare enevælden. Bønderne begrundede bl.a. deres synspunkt sådan:

”Hvis enevælden afskaffes, vil der snart opstå partier med modstående interesser. Ethvert parti vil søge sin egen fordel, før det tænker på fædrelandet. På et tidspunkt opnår et enkelt parti gennem valgene overvejende indflydelse. I folkerådet vil det rive magten til sig, og siden vil det tyrannisere over sine modstandere.

Får de almindelige mennesker alene magten, vil der kunne opstå grove optøjer rundt om i landet, som til sidst kan blive frygtelige. Sejrer det modsatte parti, så vil de almindelige mennesker blive pålagt alle mulige byrder. (...)

En enevældig konge kan fornuftigvis ikke have andre interesser end det bedste for alle, for det hænger sammen med hans eget ve og vel. Desuden kan han handle hurtigt og effektivt, når det er nødvendigt. Fejltagelser kan rettes og forbedringer kan indføres uden vanskeligheder.”

SPØRGSMÅL KILDE 3

- Hvad ville der ifølge bønderne på Langeland ske, hvis enevælden blev afskaffet?
- Hvorfor mener ophavsmændene, at en enevældig konge vil være den bedste til at styre landet?
- Prøv at forestille dig bøndernes situation dengang. Hvorfor argumenterer de på denne måde?

Flere steder i Det Tyske Forbund udbrød der oprør mod de enevældige herskere i marts 1848. Billedet forestiller gadekampe i Berlin. Et halvt år senere var oprørerne slået ned, og de enevældige herskere havde kontrollen igen.

Det afgørende skridt

Få uger efter at Frederik d. 7. var kommet til magten, skete der en række begivenheder i Europa, der speedede ønsket om en ny forfatning op. I slutningen af februar udbrød der endnu engang oprør i Paris. Det bredte sig i de følgende uger til flere europæiske byer.

I marts mødtes medlemmer af stænderforsamlingerne i Slesvig og Holsten i Rendsborg. De blev enige om at sende repræsentanter til København. Her ville de kræve af kongen, at han indførte en fri forfatning for et samlet Slesvig-Holsten, og at Slesvig – ligesom Holsten – skulle optages i Det Tyske Forbund.

Nyheden om "oprøret" i Slesvig-Holsten nåede København, før de slesvig-holstenske repræsentanter kom frem. De nationalliberale arrangerede en stor demonstration til

Christiansborg, som dengang var kongens slot. Her krævede de, at Frederik 7. udnævnte en ny regering og indførte en fri forfatning. Den skulle imødegå presset fra de oprørske slesvig-holstenere og forhindre, at Slesvig rev sig løs. Frederik 7. meddelte demonstranterne, at han var helt enig, og at den gamle regering allerede var afskediget. Umiddelbart derefter udpegede Frederik 7. en ny regering, der skulle forberede Den Grundlovgivende Rigsforsamling (se side 26).

KILDE 4

Oprør
(Begge billeder)

Den 21. marts 1848 samlede de nationalliberale en stor demonstration med kravet om en fri forfatning.

SPØRGSMÅL KILDE 4

- Hvilket indtryk giver billederne af kampen mod enevælden i Berlin og i København?
- Hvilke grunde kan der være til, at begivenheden udviklede sig forskelligt i de tyske stater og i Danmark?
- Forestil dig, at Frederik 7. nægtede at afskaffe enevælden. Hvad tror du så, der ville være sket?

Hvorfor kun valgret til nogle mænd?

Du mener måske, at det var uretfærdigt, at kun mænd, der opfyldte visse betingelser (se side 27), fik valgret. Men dengang syntes de fleste, at det var helt i orden.

I dag har alle voksne, dvs. personer der er fyldt 18 år, de samme rettigheder – uanset køn eller om de er rige eller fattige. Dengang hørte rettighederne til den enkelte husstand – og ikke det enkelte individ. En husstand bestod typisk af et ægtepar, deres børn og andre familiemedlemmer, der boede fast hos dem, samt deres evt. tjenestefolk.

Manden i huset var husstandens overhoved, og han havde husstandens rettigheder. Han bestemte over sin hustru og de øvrige medlemmer af husstanden. Han havde ret til at slå sin hustru, hvis hun ikke gjorde, som han sagde. Han styrede husstandens økonomi og bestemte, hvor familien skulle bo.

Det var også ham alene, der havde forældremyndigheden over børnene.

Kvinder havde ikke ret til at uddanne sig. Det var en almindelig opfattelse, at manden skulle forsørge familien. Kvindens opgave var at passe hjemmet, føde børn og være mandens medhjælper. Kvinder blev aldrig myndige. Gennem hele deres liv bestemte mænd over dem. Først var det faren. Så var det ægtemanden. Blev hun ikke gift, havde et andet mandligt familiemedlem myndigheden over hende. Sådan var det over hele Europa, og sådan havde det været i mange år. I Bibelen stod der jo, at kvinder skulle rette sig efter deres mænd. Kun et mindretal af mænd havde valgret. Mandlige tjenestefolk og voksne sønner, der boede i husstanden, havde ikke valgret. Sønnen skulle først have deres egen husstand for at få lov til at stemme.

FØR DU LÆSER ...

Et politisk parti er en sammenslutning af personer med fælles politiske holdninger. Et parti forsøger at få valgt sine medlemmer ind i fx Folketinget, regioner og kommuner. Egentlige partier opstod først i Danmark efter grundlovsændringen i 1866.

Parlamentarisme betyder, at en regering ikke må have et flertal i parlamentet imod sig. Ellers må den gå af.

Et kompromis er en aftale, hvor alle parter er nødt til at afstå fra nogle af deres krav og ønsker for at opnå enighed.

FORFATNINGSKAMP OG SYSTEMSKIFTE

Anden halvdel af 1800-tallet var præget af en kamp om forfatningen. Skulle alle have det samme at skulle have sagt, eller skulle de rige, der bidrog mest til samfundet og var bedst uddannede, have en særlig rolle? Kampen endte med indførelsen af parlamentarismen i 1901.

Hvem skal nu bestemme?

Forestil dig, at jeres klasse skal beslutte, hvor I skal hen på lejrskole. I stemmer på demokratisk vis om, hvor I skal hen. Alle har én stemme. Men efter at I har besluttet, at I vil til København, skal jeres beslutning lige godkendes af et råd. Rådet består af tre personer, nemlig de to rigeste af jeres klassekammerater og en person udpeget af jeres lærer. Rådet vil hellere til Bornholm og afviser derfor klassens forslag og vedtager med lærerens støtte i stedet deres eget. På trods af store protester fra klassen går lejrskolen derfor til Bornholm.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvor retfærdig er denne proces?
- Hvad ville du føle, hvis du oplevede denne situation?

1866-grundloven

I slutningen af 1800-tallet lignede dansk politik meget den situation, der er beskrevet ovenfor.

Danmark havde nemlig i 1866 fået en ny grundlov, der var mindre demokratisk end den første. De nationalliberale mente

nu, at alt for mange havde fået valget. Dette gjaldt fx Orla Lehmann (se side 29). Han gav i en tale i 1860 udtryk for, at magten ikke burde ligge hos de uvidende bønder, men at "de begavede, dannede og formuende" derimod skulle lede landet. Den ændrede holdning blandt de nationalliberale betød, at der i Rigsdagen var et flertal for at begrænse valget. Da Danmark i 1864 led nederlag i krigen mod Preussen og Østrig og måtte afstå hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg, udnyttede det nye flertal situationen til at vedtage en ny grundlov.

I "Den Gennemsete Grundlov", som den nye lov fra 1866 blev kaldt, havde Rigsdagen stadig to kamre: Folketinget og Landstinget. Folketinget var - ligesom den beskrevet afstemning i klassen ovenfor - en demokratisk forsamling valgt efter samme regler som i 1849-grundloven (se side 27). Da bønderne var den største gruppe i samfundet, fik deres parti, Venstre, også flertallet i Folketinget.

Landstinget blev sammensat på en helt anden måde. Efter 1866 blev kun 27 af de 66 medlemmer af Landstinget valgt efter samme regler som ved den første grundlov, dvs. af mænd over 30 år med egen husstand. (se side 27). Andre 27 medlemmer blev valgt af landets rigeste borgere, og de sidste 12 blev udpeget af kongen. På grund af disse afstemningsregler fik de velhavendes parti, Højre, der blev dannet af de nationalliberale og godsejerne, magten i Landstinget (som kan siges at svare til Rådet i classesituationen). Kongen havde nemlig sympati for Højres politik og udpegede derfor personer fra dette parti, når de 12 kongeudnævnte medlemmer af Landstinget skulle besættes.

I dag kan det måske opleves som uretfærdigt, at de velhavende fik mere magt og indflydelse. Men i 1800-tallet anså

mange det for naturligt, at de mest velhavende skulle have en særlig indflydelse, fordi de bidrog med mest til samfundet.

Forfatningskampen

Venstre og Højre var grundlæggende uenige om, hvilken politik landet skulle føre. Problemet var, at love skulle vedtages i både Folketinget og Landstinget for at være gyldige. Men fordi de to partier havde flertal i hvert deres ting og bekrigede hinanden, kunne der ikke vedtages nye love.

I denne kamp støttede kongen som sagt Højres politik, og han udpegede også politikere fra Højre til at danne regering. Det var Venstre utilfredse med. Partiet mente, at man burde indføre parlamentarisme i Danmark. Parlamentarisme vil sige, at den siddende regering ikke må have et flertal imod sig i landets folkevalgte parlament, dvs. i Folketinget. Fordi Folketinget var valgt demokratisk af hele folket, ville det ifølge Venstre være mest retfærdigt at give dette ting magt til at vælge regeringen.

J.B.S. Estrup var en af de Højre-statsministre, som kongen udpegede. Han var lodret uenig med Venstre om forfatnin-

gen. Da hans politik blev blokeret af Venstre-flertallet i Folketinget, valgte han at vedtage love uden om Folketinget. Det mente han, at Grundlovens § 25 gav ham ret til. I § 25 stod der nemlig, at regeringen i "særdeles påtrængende tilfælde" kunne udstede foreløbige love.

Estrups foreløbige love gjorde Venstre-folkene rasende. De mente, at det var et åbenlyst brud på Grundloven, fordi regeringen nu tog den lovgivende magt fra Folketinget. Parterne stod stejlt over for hinanden i denne kamp, som er blevet kendt under navnet "Forfatningskampen". I 1885 udviklede kampen sig i voldelig retning, da Estrup blev udsat for et attentat. Året efter kom det til et drabeligt slagsmål mellem politi og lokalbefolkningen på Brønderslev marked i Nordjylland. Men egentlig borgerkrig blev trods alt forhindret.

Kampen fortsatte frem til det såkaldte "systemskitte" i 1901, hvor kongen og Højre måtte bøje sig for Venstres krav om, at landets regering og politik skulle basere sig på flertallet i Folketinget. Med Systemskittet i 1901 fik vi altså parlamentarisme i Danmark.

Den 21. oktober 1885 forsøgte den unge liberale idealist Julius Rasmussen at skyde Estrup på gaden. Da den første kugle ramte en frakkeknop, og da den anden var en forbiir, mislykkedes attentatet. Episoden er et af de eneste attentatforsøg mod en dansk toppolitiker i nyere tid.

Efter attentatet mod Estrup oprettede regeringen et særligt politikorps, kaldet "gendarmer". Gendarmerne, der var til hest og underlagt militæret, kunne sættes ind mod folkelige oprør. Der blev også indført en lov, der gjorde det ulovligt at ophidse til had mod andre klasser eller sprede falske rygter, som havde til formål at undergrave regeringen. Estrup-styret er af den grund blevet sammenlignet med et militærdiktatur.

Gendarmer og Livjæger.

Mod 1915-grundloven

Forfatningskampen var dog ikke helt slut. I starten af 1900-tallet ønskede Venstre - og især de to nye partier, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre - en ny og mere demokratisk grundlov. Målet var, at kvinder og tjenestefolk skulle have valgret, og at de velhavende ikke længere skulle have særlige rettigheder ved valg til Landstinget.

For at blive vedtaget skulle en ny grundlov godkendes af både Folketinget og Landstinget. I Folketinget var der stor opbakning for en grundlovsændring, men i Landstinget havde Højre fortsat flertallet og kunne afvise alle forslag. Først da Højre mistede sit flertal i Landstinget i 1913, var vejen ryddet for en ny grundlov.

I starten var det Venstre, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre, der forhandlede. Da Højre kunne se, at det var umuligt at forhindre en ny grundlov, valgte partiet i foråret 1915 at deltage i forhandlingerne. Den ny grundlov endte derfor med at blive et kompromis mellem de fire partier.

Inden vi tager fat på 1915-grundloven, skal du vide lidt mere om kampen for kvindernes valgret.

TIL OVERVEJELSE ...

- På hvilken måde var Grundloven i 1866 mindre demokratisk end 1849-grundloven?
- Hvilken betydning fik grundlovsændringen i 1866 for dansk politik frem til 1901?
- Hvordan vil du beskrive Estrups styre?
- Hvorfor kan Systemskiftet i 1901 siges at være en vigtig begivenhed i Danmarkshistorien?

KVINDERS KAMP FOR VALGRET

Først flere år efter, at Grundloven var vedtaget i 1849, blev spørgsmålet om kvinders valgret taget op. Mange kvinder mente, at der var vigtigere problemer, som skulle løses først. Men da spørgsmålet om valgret til kvinder først var rejst, var uenigheden stor.

Suffragetterne

Britiske kvinder var de første, der krævede valgret til kvinder. Selv om kravet blev stærkere i slutningen af 1800-tallet, sagde det britiske parlament nej. Også kirken var imod kvindelig valgret. Nogle kvinder var særligt aktive. De blev kaldt suffragetter fra det engelske ord "suffrage", som betyder valgret. I begyndelsen af 1900-tallet begyndte nogle af suffragetterne at bruge vold og hærværk for at få deres krav opfyldt. De suldstrejkede, overfaldt politikere og satte endda ild til kirker.

Også i Danmark blev kvindernes krav om valgret stærkere. Mon det blev nødvendigt for dem at tage de samme metoder i brug?

Mod mere ligestilling

I 1850'erne begyndte enkelte kvinder at kræve flere rettigheder. Først gjaldt det mere ligestilling i familien og retten til at uddanne sig. I 1857 blev der da også vedtaget love, som forbedrede kvindernes stilling. Således blev hun myndig, når hun fyldte 25 år – vel at mærke, hvis hun ikke var gift. Kvinder fik også lov til at drive egen virksomhed. Et par år efter fik kvinder ret til at uddanne sig som lærer, og fra 1875 kunne de blive optaget på universitetet.

Omkring 1870 begyndte nogle få britiske kvinder at kræve valgret. De dannede en forening, som skulle kæmpe for sagen. Samtidig oprettede en gruppe danske kvinder Dansk Kvindesamfund. Foreningen arbejdede for det første for at forbedre kvinders vilkår i hjemmet, dvs. som hustru og mor. For det andet for at skabe nye muligheder for uddannelse og job til kvinder - især inden for administration, undervisning og

Emmeline Pankhurst var leder af de militante suffragetter. Her arresteres hun ved en demonstration ved det britiske kongehus' slot i London, Buckingham Palace.

pasning af syge. I begyndelsen arbejdede Dansk Kvindesamfund ikke for valgret til kvinder. Først i 1906 blev kravet om valgret indføjet i foreningens formål.

I 1880'erne besluttede nogle unge kvinder, at tiden var inde til mere ligestilling – og derfor også valgret til kvinder.

KILDE 1

Bare man var mand!

Mathilde Fibiger (1830-72) skrev i 1851 romanen *Clara Raphael - Tolv Breve*, som var en kritik af tidens kønsroller. I et af de fiktive breve skrev hun bl.a.:

”For første gang i mit liv føler jeg sorg over, at jeg ikke er en mand. Hvor fattigt og indholdsløst er vores liv ikke i forhold til deres? Er det retfærdigt, at halvdelen af menneskene er udelukkede fra al åndelig beskæftigelse? Eller har Vorherre virkelig skabt os af ringere stof end mændene, (hvilket jeg hørte en af de interessanteste herrer her på egnen påstå i fuld alvor), så vi må lade os nøje med automatmæssigt at udføre det trivielle arbejde, der er os anvist i livet? Har vores ånd da ikke kraft og vores hjerte ikke begejstring? Åh jo, men vi er endnu ikke bevidste om det egentlige liv. Vores ånd er fanget, og fordommen står vagt ved dens fængsel.”

Mathilde Fibiger.

De dannede Kvindelig Fremskridtsforening, som holdt konferencer og udgav bladet *Hvad vil vi?* Der blev også oprettet andre foreninger, der havde valgret til kvinder som deres vigtigste punkt.

KILDE 2

Derfor valgret til kvinder

Kvindelig Fremskridtsforening arrangerede et nordiske kvindesagsmøde 14.-16. juli 1888. Her vedtog man et krav om, at kvinder skulle have valgret til kommunalbestyrelserne og Rigsdagen. De begrundede bl.a. kravet sådan:

- ”1) Fordi kvinden lige så vel som manden hører til folket.
- 2) Fordi kvinden betragtes som ligestillet med manden, når det gælder såvel pligt til at betale skat som andre personlige pligter i samfundet.
- 3) Fordi kvinden ikke ifølge sin natur vides at stå tilbage for manden i evner til at varetage offentlige hverv.
- 4) Fordi kvinden har vist særlige evner ved børneopdragelse, sygepleje og andre humane opgaver, og det derfor er en selvfølge, at hun får bestemmelsesret og ansvar ved ordningen af skolevæsenet, fattigvæsenet og omsorgen for de syge.
- 5) Fordi lovgivningen kun ved at yde hende denne ret kan rette op på den uretfærdighed, der vises imod kvinden, når hun kun i pligter, men ikke i rettigheder stilles lige med manden for loven.
- 6) Fordi samfundet ikke har råd til at undvære halvdelen af folkets deltagelse i arbejdet for det almene vel, så beslutter forsamlingen at arbejde for den politiske og kommunale valgret og valgbarhed, både for den gifte og for den ugifte kvinde.”

Vittighedstegnerne gjorde grin med kvinders krav om valgret. På tegningen fra omkring 1900 står der: Mens Mrs. Jones var ved at stemme, kom hun i tanke om, at hun havde en kage i ovnen.

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Hvilke forskelle er der ifølge kilden på mandens og kvindens situation?
- Hvad menes der med den sidste sætning i kilden?
- Hvad skal der ifølge kilden til for at ændre kvinders situation?

SPØRGSMÅL KILDE 2

- Hvad er kvindernes vigtigste argumenter for at få valgret og blive valgbare?
- Forestil dig, at kvinder ikke havde valgret i dag. Hvilke af begrundelserne fra kilden kunne stadig bruges, hvilke skulle ændres og tilføjes?

*Fra Kvindelig Fremskridtsforenings konference i 1888.
Bemærk, at der også deltog mænd.*

Rigsdagen og valgret til kvinder

I Rigsdagen sad der kun mænd. Så hvem skulle argumentere for kvindernes krav om valgret? I 1876 indføjede Socialdemokratiet kravet om valgret til alle mænd og kvinder i deres partiprogram. Problemet var, at partiet endnu ikke var repræsenteret i Folketinget.

Men stifteren af Dansk Kvindesamfund, Mathilde Bajer, var gift med Fredrik Bajer, der var folketingsmand for Venstre. I 1887 foreslog han i Folketinget, at ugifte kvinder fik valgret til kommunalvalgene. Forslaget blev vedtaget i Folketinget. For at det kunne blive en lov, skulle forslaget også vedtages i Landstinget – og her blev det afvist.

I de følgende år blev forslag om valgret til kvinder fremsat flere gange af Socialdemokratiet og Venstre. Forslaget blev vedtaget i Folketinget, men afvist af Landstinget.

KILDE 3

Landstinget og kvinders valgret

Et flertal i Folketinget sagde i 1887 ja til, at ugifte kvinder kunne stemme ved valg til kommunalbestyrelsen. I 1888 blev forslaget behandlet i Landstinget. Her sagde Højremanden Carl Ploug bl.a.:

”Kvinden har samme evner som manden. Men hun har dem noget anderledes fordelt. (...)

Efter min mening er hovedforskellen mellem manden og kvinden, at hos hende er følelselivet og hos ham forstandslivet stærkest. (...)

Jeg tror på ingen måde, at kvinderne er særlig egnede til lovgivningsvirksomhed. Rolig overvejelse og logisk slutning er hovedbetingelserne for at kunne deltage i den. (...) Hvis der kommer stærkt bevægede øjeblikke, tror jeg, at kvindens ophidselse både er stærkere og vanskeligere at dæmpe end hos mændenes. (...)

Jeg tror, at kvinden bør være, hvad allerede Bibelen kalder hende: mandens medhjælp. Men hans medhjælp i det private liv. Som sådan kan hun udrette overordentlig meget.”

Ikast sogneråd (kommunalbestyrelse) 1913. I 1908 fik kvinder valgret til kommunalbestyrelserne. Langt de fleste kvinder stemte dog på mænd. Hvorfor mon?

SPØRGSMÅL KILDE 3

- Hvad er Carl Plougs vigtigste argumenter mod kvindelig valgret?
- Hvilke forhold i samtiden kan forklare Carl Plougs – og et flertal i Landstingets – opfattelse?
- Sammenlign Carl Plougs syn på kvinder med det, der kommer til udtryk i kilde 2.
- Hvordan ville Carl Ploug argumentere mod Kvindelig Fremskridtsforenings synspunkter (kilde 2)?

Valgret til kommunalbestyrelser

I løbet af anden halvdel af 1800-tallet begyndte Danmark at blive industrialiseret. Mange flyttede til byerne, for her kunne man få arbejde på fabrikkerne. Flere - også kvinder - fik en uddannelse. Forandringerne førte til, at synet på kvinders rettigheder efterhånden ændrede sig.

I 1902 fik kvinder i Norge lov til at stemme ved kommunalvalgene. Kvindebevægelserne i Danmark krævede den samme ret. Det var der som nævnt flertal for i Folketinget. Også flere landstingsmedlemmer gik ind for kvindelig valgret. I 1908 blev loven vedtaget. Ved kommunalvalget året efter stemte langt de fleste kvinder dog på mænd. Kun 127 kvinder fik plads i kommunalbestyrelserne. Det svarer til 1,3 % af pladserne.

FØR DU LÆSER ...

Valgperiode er den periode, som valg af medlemmer til fx Folketinget gælder. Et nyt valg skal være afholdt inden udløbet af perioden.

Valgretsald er den alder, man skal have for at kunne stemme.

GRUNDLOVEN 1915

Mens de europæiske stormagter bekrigede hinanden under 1. verdenskrig (1914-18), fik Danmark en ny grundlov. Den nye grundlov var et demokratisk gennembrud. Alle mænd og kvinder over 25 år fik valgret til Folketinget, og Landstinget blev gjort mere demokratisk.

Skal alle kunne stemme?

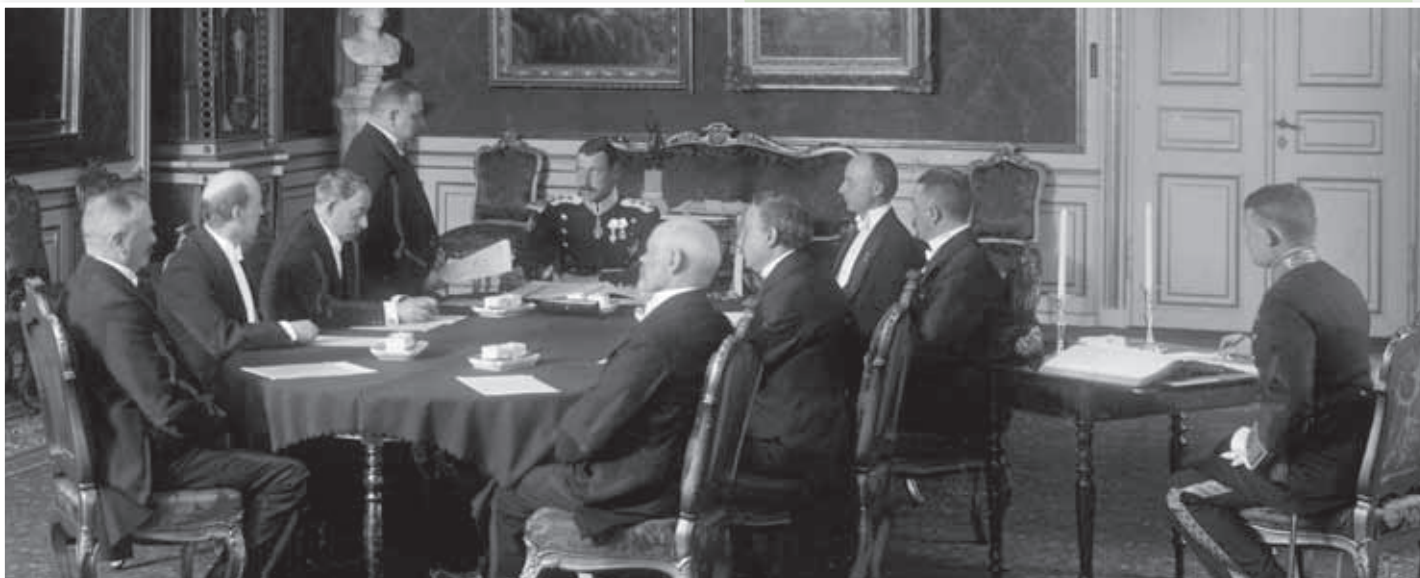
Forestil dig, at kun halvdelen af jer kunne stemme, når klassen skal vælge, hvem der skal i elevrådet... nemlig drengene. Det vil nogle af jer sikkert synes er herligt. Sådan var der også nogen, der havde det i starten af 1900-tallet. Dengang havde kvinder ikke valgret, og det havde tjenestefolk heller ikke. Men med Christian 10.'s underskrift fik alle mænd og kvinder over 25 år valgret og kunne vælges til Folketinget og Landstinget.

UDEN GRUNDLOVEN I 1915 VILLE DIN MOR IKKE KUNNE STEMME TIL FOLKETINGSVÅLG. VAR GRUNDLOVEN FRA 1915 STADIG GÆLDENDE, FIK DU FØRST STEMMERET, NÅR DU BLEV 25.

Hvad skal jeg vide om Grundloven 1915?

Den nye Grundlov lignede på mange måder Grundloven fra 1849. Rigsdagen var stadig delt i to kamre: Folketinget og Landstinget. Men den nye lov adskilte sig dog fra de tidligere grundlove på tre væsentlige punkter: 1) Kvinder og tjenestefolk fik valgret, 2) Landstinget blev mere demokratisk, og 3) Der indførtes et nyt valgsystem.

Christian 10. underskrev den nye grundlov på Grundlovsdag d. 5. juni 1915. Datoen var ikke tilfældig. Regeringen havde valgt samme dato, som den første grundlov blev underskrevet på i 1849. På den måde ville regeringen markere, at den nye lov byggede på den samme demokratiske grundidé som den oprindelige. 1915-grundloven gik dog et skridt videre end den første grundlov, da kvinder og tjenestefolk nu også fik valgret til Folketinget og Landstinget.

Hvad siger Grundloven 1915?

§ 30. Valgret til Folketinget har alle mænd og kvinder, som:

- er danske statsborgere
- er fyldt 25 år
- bor i landet

medmindre de:

- a. har været fængslet
- b. får eller har fået hjælp fra fattigvæsenet uden at betale det tilbage
- c. har fået frataget retten til at bestemme over deres egen formue

Næsten alle mænd og kvinder fik valgret

I starten af 1900-tallet havde kun 15 % af befolkningen valgret. Som tidligere nævnt var der 5 grupper i samfundet, som man ikke vurderede som egnede til at deltage i demokratiet: Fruentimmere, Folkehold, Fattige, Forbrydere og Fjølser (se side 27).

Med Grundloven i 1915 fik kvinderne og tjenestefolkene ret til at stemme ved valg til både Folketinget og Landstinget. De kunne også stille op som kandidater og blive valgt. Fattige, Forbrydere og Fjølser fik derimod ikke flere rettigheder. Først i 1933 fik personer, der modtog fattighjælp, valgret. I 1953 var turen kommet til de kriminelle. Personer, der er gjort umyndige på grund af fx sindslidelse, må heller ikke stemme i dag, men langt færre bliver erklæret umyndige (se side 73).

Grundloven 1915. Originalen ligger på Rigsarkivet. Dette er den kopi, der ligger på Christiansborg, hvor alle kan se den.

Før 1915 skulle man være 30 år for at kunne stemme, men med den nye Grundlov skulle man kun være 25 år for at stemme og stille op til Folketinget. Til gengæld blev valgretsalderen til Landstinget hævet til 35 år.

Landstinget blev mere demokratisk

Som nævnt fik Danmark i 1866 en ny grundlov, der begrænsede, hvem der kunne stemme til og blive valgt til Landstinget. Ændringen betød, at den velhavende overklasse fik magten i Landstinget. I 1915 blev Landstinget bevaret, men i ændret form. Nu fik alle mænd og kvinder, der kunne stemme til Folketinget, også ret til at stemme ved valg til Landstinget. Dog

var der den væsentlige forskel, at man skulle være fyldt 35 år for at stemme. Hensigten med den højere valgretsaldere var at gøre det vanskeligere for nye ideer at slå igennem i Landstinget end i Folketinget. Man troede nemlig på, at unge lettere lader sig rive med af nye tanker, der kan forandre samfundet.

Med Grundloven i 1915 blev Landstinget altså mere demokratisk end tidligere, men tinget skulle samtidig forhindre hurtige forandringer. Efter 1915 kom Landstinget og Folketinget til at ligne hinanden mere og mere. Derfor opstod der i 1920'erne og 1930'erne et ønske om at afskaffe Landstinget.

TIL OVERVEJELSE ...

- Er det rigtigt, at unge vil forandre samfundet, mens ældre mennesker vil bevare det, som det er?

Valgsystemer

Når man skal bestemme, hvem der skal sidde i Folketinget, kan man gøre det på forskellige måder.

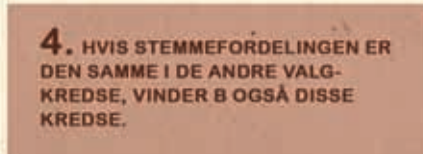
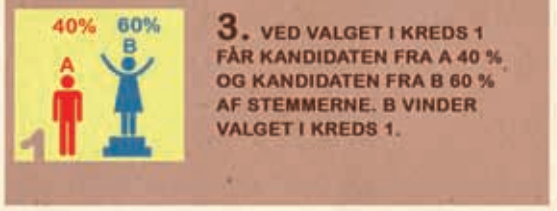
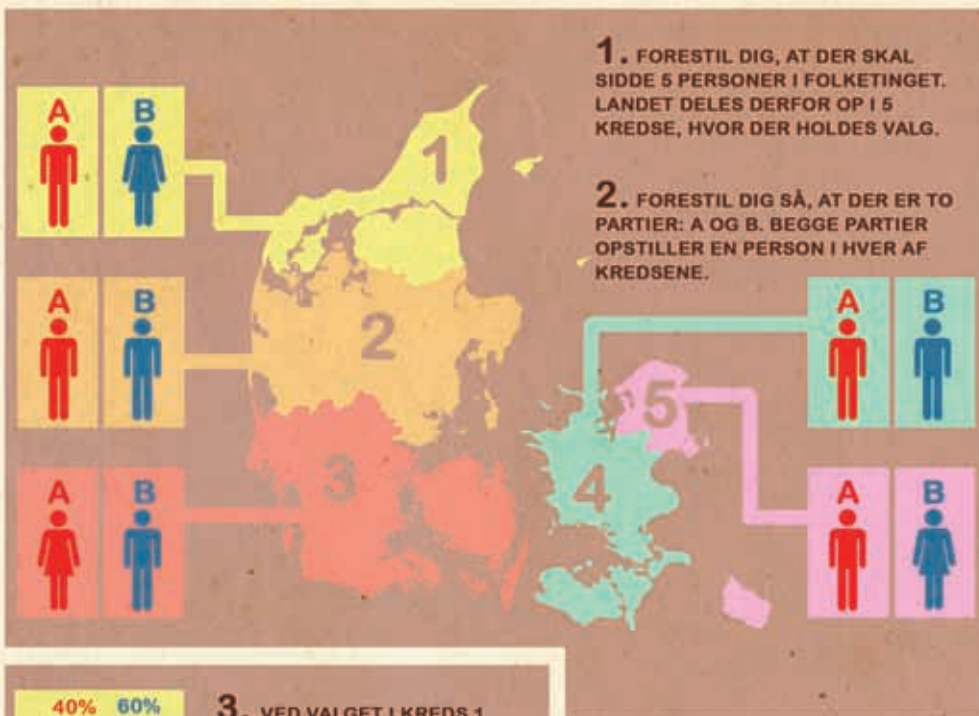
De mest almindelige er:

- 1) Valg i enkeltmandskredse
- 2) Forholdstalsvalg

Se mere på de næste sider >>

VALG I ENKELTMANDSKREDSE:

LANDET DELES OP I ET ANTAL VALGKREDSE. I HVER KREDS STEMME DER OM, HVEM DER SKAL VÆRE KREDSENS REPRÆSENTANT. DEN, DER FÅR FLEST STEMME I DEN ENKELTE KREDS, VÆLGES.

FORDELE OG ULEMPER:

VALG I ENKELTMANDSKREDSE SIKRER, AT ALLE DELE AF LANDET FÅR LOKALE REPRÆSENTANTER I FOLKETINGET. MEN SOM DETTE EKSEMPEL VISER, ER DER RISIKO FOR, AT ET PARTI, DER HAR MANGE, MEN SPREDTE VÆLGERE, FÅR FÅ ELLER INGEN PLADSER I FOLKETINGET.

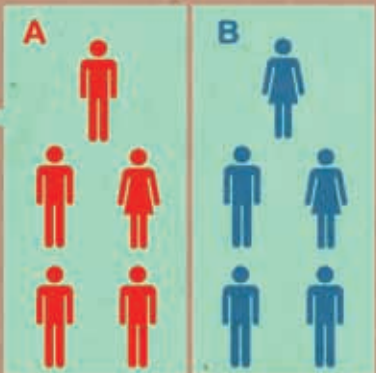
FORHOLDSTALSVALG:

MAN STEMMER PÅ FORSKELLIGE PARTIER VED ET SAMLET VALG I HELE LANDET. PARTIERNE FÅR ET ANTAL REPRÆSENTANTER, DER SVARER TIL DET ANTAL STEMME, DE HAR FÅET. HAR ET PARTI FX FÅET 30 % AF STEMME, FÅR DET 30 % AF PLADSERNE I FOLKETINGET.

1. DER SKAL SIDDE 5 PERSONER I FOLKETINGET, DER AFHOLDES ET SAMLET VALG I HELE LANDET.

2. PARTIERNE A OG B OPSTILLER KANDIDATER.

3. VED VALGET FÅR PARTIET A 40 % OG PARTIET B 60 % AF STEMME

4. PARTIET A FÅR DERFOR 40 % OG B FÅR 60 % AF PLADSERNE I FOLKETINGET, DVS. A FÅR 2 OG B FÅR 3 REPRÆSENTANTER.

FORDELE OG ULEMPER:

PARTIERNE FÅR ET ANTAL REPRÆSENTANTER, DER SVARER TIL, HVAD DE HAR FÅET AF STEMME PÅ LANDSPLAN. MEN MAN KAN IKKE VÆRE SIKKER PÅ, AT DER KOMMER REPRÆSENTANTER FRA ALLE DELE AF LANDET.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvilken af metoderne mener du er mest retfærdig? Hvorfor?

Valgsystemet ændres

Før 1915 blev Folketingets medlemmer valgt i enkeltmandskredse. Valg i enkeltmandskredse var en måde at sikre, at alle områder i landet havde en person til at tale dets sag i Folketinget. Der var jo et medlem fra hver kreds. At valget foregik i enkeltmandskredse, viste dog at være et problem for partier, der havde spredt deres vælgere ud over hele landet. Disse partier vandt nemlig ikke ret mange kredse, selvom de havde mange vælgere.

Med den nye grundlov blev der indført et nyt valgsystem, der minder mere om det, vi har i dag. Systemet var en blan-

ding af valg i enkeltmandskredse og forholdstalsvalg. For at sikre, at alle dele af landet havde et medlem af Folketinget, valgte man fortsat de fleste af Folketingets medlemmer i enkeltmandskredse. Men til gavn for partier med vælgere spredt ud over landet indførte man også "tillægsmandater". Tillægsmandater var ekstra medlemmer af Folketinget. De blev givet til de partier, der fik mange stemmer, men som ikke vandt ret mange kredse. Partierne fik på den måde et antal medlemmer i Folketinget, der svarede nogenlunde til den del af befolkningen, som havde stemt på dem.

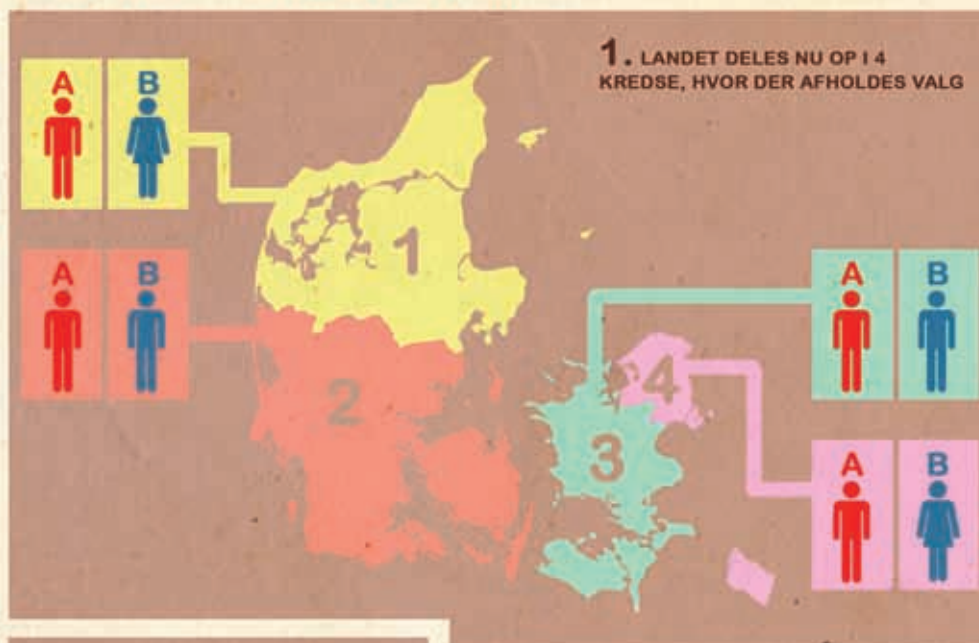

TIL OVERVEJELSE ...

- Fik man valg i enkeltmandskredse eller forholdstalsvalg i Danmark efter 1915?
- Hvilke fordele og ulemper er der ved valgsystemet efter 1915 i forhold til valg i enkeltmandskredse og forholdstalsvalg?
- Kan man gøre valgsystemet mere retfærdigt end det i 1915? Hvordan?

VALGSYSTEMET EFTER 1915:

LAD OS SOM I EKSEMPLERNE OVENFOR FORESTILLE OS, AT DER SKAL SIDDE 5 PERSONER I FOLKETINGET. SKAL VI FØLGE VALGSYSTEMET FRA 1915, VIL DE FLESTE AF PLADSERNE BLIVE FORDELT VED VALG I ENKELTMANDSKREDSE OG NOGLE FÅ BLIVE FORDELT SOM TILLÆGSMANDATER. LAD OS DERFOR SIGE, AT 4 REPRÆSENTANTER SKAL VÆLGES I ENKELTMANDSKREDSE, OG DET SIDSTE BLIVER FORDELT SOM TILLÆGSMANDAT.

4. VED VALGENE I ENKELTMANDSKREDSE FIK PARTIET A FÆRRE REPRÆSENTANTER (NEMLIG 0) OG PARTIET B FIK FOR MANGE (NEMLIG 4) I FORHOLD TIL LANDSGENSNITTET.

TILLÆGSMANDATET GIVES DERFOR TIL PARTIET A.

GRUNDLOVSÆNDRINGEN 1915 – HVORFOR?

Hvorfor kom Grundloven 1915 til at se ud, som den gjorde? Og hvilken historisk betydning tillagde de forskellige partier den nye grundlov? Disse spørgsmål skal du give et svar på nu. Kapitlet er anderledes end de øvrige kapitler og lægger op til, at du selv skal skabe dine egne forklaringer – der er ingen rigtige svar.

Opgave 1
(side 52-56)

Et kompromis - hvem opnåede mest?

Grundloven blev som alle andre love til gennem forhandling mellem partier, der hver især forsøgte at få flest mulige mærkesager igennem. For at nå frem til et resultat måtte alle partierne derfor give efter på nogle punkter for at få noget andet igennem. Men hvad opnåede de hver især? Og hvem fik mest? Det skal vi se på om lidt, men først skal du lige vide lidt om partierne.

Se mere på de næste sider >>

Højre

Højres vælgere var godsejere og større gårdejere på landet, samt embedsmænd, velhavende købmænd og virksomhedsejere i byerne. Partiet kæmpede for at bevare den samfundsorden, som herskede. For Højre var der ingen grund til at ændre Grundloven fra 1866. Den sikrede nemlig, at den velhavende del af befolkningen havde magten i Landstinget og kunne forhindre større samfundsforandringer. Højre mente heller ikke, at kvinder og tjenestefolk skulle have valgret, for de var jo allerede repræsenteret gennem deres mænd. Højres vælgere var spredt ud over hele landet, og partiet vandt kun få valgkredse. Partiet gik derfor ind for forholdstalsvalg.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvilke mærkesager fik Højre med i Grundloven 1915?
- Hvilke mærkesager fik Højre ikke med?

Venstre

Venstres vælgere var fortrinsvis bønder. Partiet gik ind for valgret til alle mænd og kvinder over 25, som ikke var kriminelle, havde modtaget fattighjælp eller var erklæret åndssvag eller sindslidende. I Venstre var man imod et Landsting, hvor de rige havde magten. Landstinget skulle dog ikke afskaffes, men omformes. For at sikre sig imod hurtige ændringer i samfundet skulle valgperioden for landstingsmedlemmer være længere end til Folketinget, og kun mænd og kvinder over 35 år skulle kunne stemme og stille op til Landstinget.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvilke mærkesager fik Venstre med i Grundloven 1915?
- Hvilke mærkesager fik Venstre ikke med?

Socialdemokratiet

Socialdemokratiet var arbejdernes parti. Partiet gik ind for lighed mellem rig og fattig og mellem mænd og kvinder. Socialdemokraterne kæmpede derfor for valgret til alle mænd og kvinder. I partiet ønskede man at afskaffe Landstinget. Folketinget, der var valgt af hele folket, skulle have magten til at lovgive alene. Socialdemokratiet gik ind for forholdstalsvalg.

Det Radikale Venstre

Det Radikale Venstre var opstået i 1905 som en udbrydergruppe fra Venstre. Partiet havde en sammensat vælgergruppe, der bestod af husmænd på landet og akademikere i byerne. Valgret til alle mænd og kvinder over 25 år var en mærkesag for de radikale. Partiet ønskede desuden at indføre mulighed for folkeafstemninger om de love, der blev vedtaget af Rigsdagen.

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvilke mærkesager fik Socialdemokratiet med i Grundloven 1915?
- Hvilke mærkesager fik Socialdemokratiet ikke med?

TIL OVERVEJELSE ...

- Hvilke mærkesager fik Det Radikale Venstre med i Grundloven 1915?
- Hvilke mærkesager fik Det Radikale Venstre ikke med?

-
- Hvilket af de 4 partier fik opfyldt flest af deres ønsker til Grundloven? Begrund!

KAN DU LØSE DEN HER?

Hvilket parti nåede du frem til på foregående side?

Hvorfor var det netop dette parti, der fik mest igennem - hvad tror du?

Hjælp til besvarelse:

Når man indgår et politisk forlig, er der som regel nogle partier, som er mere yderliggående i deres holdninger, mens andre har holdninger midt mellem yderpunkterne. Et kompromis kommer typisk til at ligne holdningerne hos partiet i midten, især hvis dette parti er afgørende for at der kan samles flertal. **Er der et parti, der kan siges at ligge mellem de andre partiers holdninger?**

Som sagt skulle en ny Grundlov have et flertal bag sig i både Folketinget og Landstinget for at blive vedtaget. I starten af 1915 var medlemmerne af Folketinget fordelt således mellem partierne:

	Socialdemokratiet	Det Radikale Venstre	Venstre	Højre
Antal medlemmer	32	31	44	7

(Kilde: Folketinget.dk)

Og i Landstinget var fordelingen:

	Socialdemokratiet	Det Radikale Venstre	Venstre	Højre
Antal medlemmer	4	7	27	28

(Kilde: Danmarks statistik)

Hvilke partier kunne tilsammen opnå flertal i både Folketinget og Landstinget?

Opgave 2
(side 57-59)

Hvordan opfattede partierne den nye grundlov?

Da kongen underskrev den nye grundlov d. 5. juni 1915, kunne partierne gøre status over forhandlingerne. For nogle var begivenheden en oplagt anledning til at feste, mens den for andre markerede et tab af særlige rettigheder. Dette kom tydeligt til udtryk i aviser og grundlovstaler på dagen.

Se mere på de næste sider >>

KILDE 1

Højres reaktion

Højres politikere og tilhængere tilhørte den gruppe, der helst ville have undgået en ny grundlov, men som måtte sande, at den ikke kunne forhindres. Det er således ikke overraskende, at Højre-avisen Berlingske Tidende som kommentar til ændringen af Grundloven skrev:

“Således er det gået, således måtte det gå, og således vil det blive ved med at gå.”

KILDE 2

Det Radikale Venstre

Den radikale statsminister C. Th. Zahle holdt grundlovstale i Kongens Have i København. Her sagde han blandt andet om den nye grundlov:

“Nu afløses 1866-grundloven af en grundlov, der for alvor fører ud i livet grundprincippet i Junigrundloven fra 1849: valgret til alle ... Sammenligner vi 5. juni 1849 med dagen i dag, må vi sige, at den dag var større end denne. Da vi fik en ny forfatning, gik vi fra enevælde til folkestyre. Men siden har vi under bitre kampe nedkæmpet Estrups styre, og i dag er forfatningen af 1849 blevet bekræftet. Og det helt nye er indført i den, at kvinder og tjenestefolk får stemmeret. Men det største ved dagen i dag er dog at 1849-grundloven atter er blevet folkets eje.”

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Hvorfor er Grundloven kommet ifølge kilden?
- Hvor mange muligheder har mennesker for at påvirke historien ifølge citatet? Er du enig?

SPØRGSMÅL KILDE 2

- Hvad er det vigtigste i den nye grundlov ifølge Zahle?
- Hvor betydningsfuld er den nye grundlov i forhold til de tidligere grundlove ifølge Zahle?
- Lægger Zahle vægt på, at den nye grundlov er et brud eller en videreførelse i forhold til de tidligere grundlove?

KILDE 3

Socialdemokratiet

Socialdemokraterne fejrede den nye grundlov som en "Folkets fest" med fire optog gennem København, og i avisen Social-Demokraten kom partiets opfattelse af Grundlovens betydning til udtryk:

"Dagen i dag er mere end tilbageerobring af de rettigheder, der blev frarøvet folket i 1866. Den er en nybygget, imponerende søjlehal, gennem hvilken det hele folk drager ud til en ny tid i Danmarks Riges historie. Den ny tid vil kunne bringe sociale reformer af en sådan rækkevidde, at man næppe fatter det i dette nu. Folket har endelig rejst en lovgivningshal, hvori alle vil kunne komme til orde."

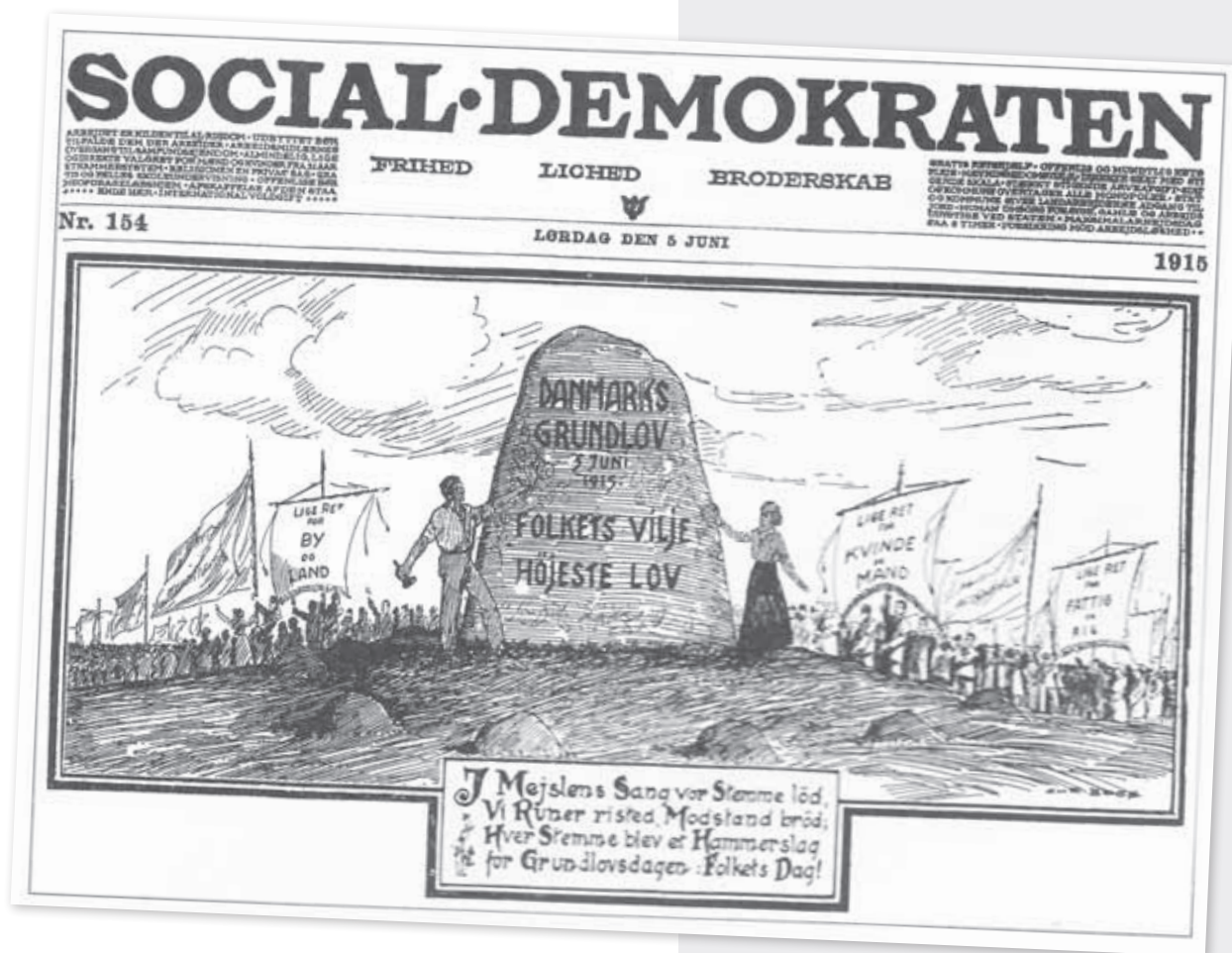
KILDE 4

Social-Demokratens forside

Også forsidebilledet på Social-Demokraten understregede, hvorfor Socialdemokratiet tillagde den nye grundlov stor betydning.

Bemærk indskriften på stenen "Danmarks Grundlov 5. juni 1915. Folkets vilje. Højeste lov." og hvordan en hær af mennesker går frem med bannere med slagordene: "Lige ret for by og land", "Lige ret for kvinde og mand" og "Lige ret for fattig og rig". Teksten under billedet lyder:

"I mejslens sang vor stemme lød,
Vi runer risted, modstand brød;
Hver stemme blev et hammerslag
for Grundlovsdagen: Folkets dag!"

Opgave 3 (side 59-61)

Måder at fortælle historien

Historien om, hvordan Grundloven blev til, kan fortælles på mange forskellige måder. Her kan du læse to forskellige måder at fortælle om, hvordan Grundloven endte med valgret til kvinderne. Når du læser de to forklaringer, skal du kigge efter forskelle og ligheder mellem dem. Fokusér især på, hvad eller hvem der forandrer samfundet.

Se mere på de næste sider >>

SPØRGSMÅL KILDE 3 & 4

- Hvad er det vigtigste i den nye grundlov ifølge Social-Demokraten?
- Hvorfor tror du, at Social-Demokraten sammenligner Grundloven med en "nybygget, imponerende søjlehal"?
- Lægger Social-Demokraten vægt på, at den nye grundlov er et brud eller en videreførelse i forhold til de tidligere grundlove?
- Hvorfor tror du, at der er en sten midt i billedet?
- Kig på billedet: Hvem har æren for, at Danmark fik en ny Grundlov?

FORKLARING 1

Kvinderne kæmpede sig til valgret

På Ekstra Bladets skoleside beskriver man udviklingen frem mod stemmeret til kvinder i 1915 på følgende måde:

"I 1886 foreslog Frederik Bajer, at kvinder skulle have ret til at stemme ved valg til kommunen. Det førte til en debat, hvor det samme forslag blev fremsat flere gange og godkendt i Folketinget, men efterfølgende nedstemt i Landstinget. På den tid var Rigsdagen nemlig opdelt i to kamre, hvor Landstinget havde det endelige ord. Efterhånden samlede tusinder af kvinder sig i foreninger i kampen for valgret, og det gik fra at være en københavnsk sag til at være noget, hele landet gik op i. I 1907 blev Landsforbundet for Kvinders Valgret dannet. I løbet af få år nåede forbundet op på ca. 11.000 medlemmer på landsplan.

I 1908 nåede kvinderne endnu et stykke af vejen: De fik valgret og kunne vælges til byrådene. Året efter blev 127 kvinder valgt ind i kommuner landet over.

Den 5. juni 1915 blev selve Grundloven ændret, og nu fik kvinder ret til både at kunne stemme og opstille til Rigsdagen. Ved det efterfølgende valg i 1918 var der 41 kvinder opstillet ud af i alt 402 kandidater. Fire kvinder blev valgt til Folketinget og fem til Landstinget.

I 1925 blev Nina Bang Danmarks første kvindelige minister.

I 2011 blev Helle Thorning-Schmidt udpeget som Danmarks første kvindelige statsminister."

SPØRGSMÅL FORKLARING 1

- Hvem eller hvad sørgede for, at kvinder fik valgret i 1915 ifølge Ekstra Bladet?
- Lægger Ekstra Bladet vægt på aktører (personer eller grupper) eller strukturer (forhold i samfundet) i forklaringen?

FORKLARING 2

Stemmeretten blev indført "fra oven"

Historikeren Ebbe Kühle har givet en anden forklaring på, hvorfor kvinderne fik valgret i 1915. Kühle bruger ordet "massebevægelse", dvs. en større gruppe af mennesker, der slutter sig sammen og kæmper for en fælles sag.

"Nogen massebevægelse blev kvindesagen ikke på dette tidspunkt. I slutningen af 1800-tallet dannede gårdmænd, husmænd og arbejdere stærke bevægelser og fik stor politisk indflydelse, men der var kun få kvinder, der kæmpede aktivt for lighed mellem kønnene.

Alligevel gik udviklingen i retning af større ligestilling - i Danmark som i nabolandene. I 1870'erne fik kvinderne adgang til gymnasier, seminarier og universiteter. Efterhånden blev også kravet om valgret til kvinder fremført. Efter systemskiftet dukkede kravet op på den politiske scene.

Da Det Radikale Venstre blev dannet i 1905, havde partiet valgret til kvinder som et mål. Da flere og flere kvinder kom ud på arbejdsmarkedet, begyndte også Socialdemokratiet at støtte op. For Venstre var valgret til kvinder ikke noget afgørende problem, da gårdmændene mente, at hustruerne ville stemme ligesom deres mænd. (...)

Da Grundloven alligevel skulle laves om efter forfatningskampen, var vejen banet for kvindelig valgret. I 1915 blev Danmark et af de første lande i verden, der indførte valgret til kvinder. (...)

Der lå altså ikke nogen kvindelig massebevægelse eller noget omfattende kvindeoprør bag den politiske ligestilling mellem kønnene. Stemmeretten til kvinder blev indført "fra oven".

SPØRGSMÅL FORKLARING 2

- Var kvindebevægelsen ifølge Ebbe Kühle den vigtigste årsag til, at kvinderne fik valgret?
 - Hvad mener Ebbe Kühle med, at valgretten blev indført "fra oven"?
 - Lægger Ebbe Kühle mest vægt på aktører (personer eller grupper) eller strukturer (forhold i samfundet) i forklaringen?
-
- Har det nogen betydning for os i dag, om historien om, hvorfor kvinderne fik valgret, fortælles på Ekstra Bladets eller Ebbe Kühles måde? Hvilken/Hvorfor ikke?

Kvindernes valgret blev fejret over hele landet. I København gik en lang række kvindeforeninger i optog gennem byen. 15-20.000 deltog i optøget, der først gik til Amalienborg for at takke kongen og derefter til Christiansborg for at takke Rigsdagen. Forrest gik en fanebærer med Dannebrog efterfulgt af hvidklædte kvinder med Dansk Kvindesamfunds banner og derefter de øvrige kvindeforeninger. De socialdemokratiske kvinder deltog dog ikke i optøget. Socialdemokratiet mente ikke, at kongen og Rigsdagen skulle takkes for at have givet kvinderne valgret. Det var socialdemokraterne, der havde kæmpet for valgretten til alle. Derfor skulle de have æren – ikke kongen og de politikere, der havde været imod.

FØR DU LÆSER ...

Et *diktatur* er en stat hvor en enkelt, flere personer eller et parti har taget magten. *Kommunisme* betyder fællesskab og fælles eje. Det er et samfund, hvor fabrikker og virksomheder ejes af fællesskabet, dvs. den private ejendomsret er afskaffes. *Marxisme* er en tankegang, der stammer fra Karl Marx, som skrev om det kommunistiske samfund.

DEMOKRATIET I KRISE?

Parlamentarismen, der indførtes 1901, betød, at kongen afgav sin magt til at udnævne regeringen. I 1915 fik kvinder og tjenestefolk valgret. Mange mente, at det demokratiske styre næppe kunne blive bedre. Alligevel voksede utilfredsheden med det demokratiske system – især i 1930'erne, da der var økonomisk krise og høj arbejdsløshed.

Orden i sagerne!

I 1933 havde nazisterne med Hitler i spidsen fået magten i Tyskland. Samme år var forstander på Ollerup Gymnastikhøjskole Niels Bukh med et hold elitegymnaster i Tyskland. Da han kom hjem, blev han interviewet af Berlingske Tidende. Her fortalte Bukh, at han aldrig havde været gæst i noget gladere og mere begejstret land end Tyskland: "Hvis jeg var 20 år yngre, ville jeg gerne tage den opgave op i Danmark, som

Hitler har løst i Tyskland. Vi trænger til at få orden i sagerne. Vi har vænnet os til at have det for godt herhjemme. Jeg synes, vi i høj grad trænger til en mand med stærke og rene idealer i stedet for den kolde og ufølsomme statsform, vi har i øjeblikket," sagde han.

Mange kritiserede Niels Bukh. Men der var også mange, som var utilfredse med det demokratiske styre. Var der ligefrem risiko for, at det også blev afskaffet i Danmark?

Foto fra 1939 viser Niels Bukh sammen med gymnaster fra Ollerup Gymnastikhøjskole.

En stærk mand

Efter 1. Verdenskrig (1914-18) havde de fleste lande i Europa en form for demokratisk styre. Men i 1920'erne og 1930'erne viste det sig, at det langt fra var alle, der brød sig om demokratiet. Kritikerne mente, at demokratiet førte til uenighed og konflikter mellem forskellige befolkningsgrupper. Desuden syntes de, at medlemmerne af parlamentet bare diskuterede – uden at løse landets problemer.

I en række europæiske lande blev demokratiet begrænset, og flere lande blev styret mere eller mindre diktatorisk. Det så ud til, at diktatur-staterne havde større økonomisk fremgang end demokratierne. Det gjaldt også i begyndelsen af 1930'erne, da store dele af verden var ramt af en alvorlig økonomisk krise. Det fik endnu flere til at tvivle på, om demokratiet var en god styreform. Det var bedre med en stærk statsmagt – gerne med en eller få personer i spidsen, der hurtigt og effektivt kunne tage de nødvendige beslutninger, der var til gavn for landet og dets befolkning.

IL MATTINO

Anno XV - N. 19 - NAPOLI
9 - 16 Maggio 1938 — Anno XVI
Si pubblica ogni settimana - Prezzo cent. 50

Un grande fuori-testo a colori
con i ritratti dei due Condottieri
HITLER e MUSSOLINI
è allegato a questo numero del giornale

ILLUSTRATO

KILDE 1

Mussolini og Hitler

Forside på det italienske ugeblad Il Mattino Illustrato fra 1938 viser Benito Mussolini og Adolf Hitler. I 1926 fik Mussolini diktatorisk magt og tog titlen "il Duce" (fører). Det lykkedes faktisk Mussolini at skabe ro og orden og at overvinde den økonomiske krise i Italien. I Tyskland kom Hitler og det nazistiske parti demokratisk til magten i 1933. Da de havde fået den, begyndte de straks at sætte demokratiet ud af kraft, og Hitler blev betegnet "fører".

KILDE 2

Jyllands-Posten om Italien og Tyskland

Fra en leder i Jyllands-Posten den 17. maj 1933.

”Demokratisk folkestyre, sådan som vi kender det, er en luksus, som man kan tillade sig i gode tider, når der er økonomisk fremgang. Men til at genrejse økonomien efter mange års fråseri kræves en fast hånd (...).

Mussolini reddede Italien fra den kommunistiske syndflod, som et udueligt parlamentarisk styre havde gjort det modent til. Ingen kan benægte, at hans diktatur har været en fordel for det italienske folk.

Tyskland stod foran en lignende katastrofe, da Hitler bandede sig vej til magten. Det kan derfor ikke undre, at han foretager en kraftig udrensning af de marxistiske partier, der har hovedansvaret for den skæbnesvangre udvikling. De politiske ledere, der sludrer mest om demokrati og frihed, er her som alle andre steder, de dårligste til at styre staten. De må derfor sættes helt ud af spillet, før genrejsningen kan gennemføres.”

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Beskriv Mussolini og Hitlers påklædning. Hvorfor mon de gik sådan klædt?
- Bag Mussolini og Hitler ses Konstantins triumfbue og Colosseum, der blev opført under Romerriget. Hvorfor tror du, at ruinerne af disse gamle bygninger er med på billedet?
- Hvad er der rundt omkring Mussolini og Hitler? Hvorfor tror du, at ophavsmanden har afbildet de to diktatorer sådan?

- Find eksempler på, hvordan statsledere bliver afbildet i dag. Hvad er lighederne og forskellene i forhold til billedet af Mussolini og Hitler?

SPØRGSMÅL KILDE 2

- Hvorfor mener Jyllands-Posten, at demokrati er en luksus?
- Hvem mon Jyllands-Posten betegner som ”marxistiske partier”?
- Hvad har politikerne ifølge Jyllands-Posten gjort for at afhjælpe krisen?
- I 1930’erne var mange enige med Jyllands-Posten i, at et demokratisk styre ikke kunne overvinde krisen. I de senere år har mange lande verden været ramt af økonomiske kriser. Overvej om lande med ikke-demokratiske styreformer har været bedre til at klare sig end demokratier.
- Ligesom i dag havde Jyllands-Posten i 1930’erne et stort oplag. Ville aviser i dag bringe en artikel med det samme budskab, som Jyllands-Posten gjorde dengang? Hvorfor?

Kommunister og nazister

Også i Danmark var der partier, organisationer og enkeltpersoner, der ville af med demokratiet. Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) mente, at arbejderne skulle overtage fabrikker og andre virksomheder. Partiet ville afskaffe demokratiet og indføre et kommunistisk styre som i Sovjetunionen. Partiet talte om en revolution og lagde ikke skjul på, at det kunne være nødvendigt at bruge vold for at gennemføre den.

DKP stillede dog op til valgene, men få stemte på dem. Partiet arrangerede flere demonstrationer og aktioner, der ofte førte til ballade med politiet. Først i 1932 fik partiet to medlemmer valgt ind i Folketinget.

I løbet af 1920'erne voksede tilslutningen til Adolf Hitlers nazistiske parti i Tyskland. I Danmark var der også mennesker, der var enige med Hitler. I 1930 oprettede de Danmarks Nationalsocialistiske Arbejderparti (DNSAP) efter det tyske forbillede.

Ligesom DKP havde DNSAP få tilhængere. Men begge partier gjorde sig bemærket ved at bruge uniformer og afholde marcher og demonstrationer. I 1939 lykkedes det DNSAP at opnå valg til Folketinget.

Danske nazister hilser fane med hagekors i 1934.

Andre anti-demokrater

De få medlemmer af DKP og DNSAP betød, at disse yderligtgående partier ikke var en alvorlig trussel mod demokratiet i Danmark. Men kendte personer, organisationer og partier kritiserede også det demokratiske styre. De roste Mussolini, Hitler og andre diktatorer for, hvordan de løste problemerne i deres lande. Det gjaldt fx Niels Bukh, der var forstanderen for Ollerup Gymnastikhøjskole.

1930'ernes krise ramte landmændene hårdt. I 1930 stiftede Børge Bach Landbrugernes Sammenslutning (LS), der protesterede mod landbrugets elendige forhold. I skrift og tale tordnede Børge Bach mod det parlamentariske system, som

ifølge ham var medansvarlige for landbrugets problemer. LS havde ikke tillid til Venstre, som ellers var landmændenes parti. I stedet stiftede de Det Frie Folkeparti, der i 1939 skiftede navn til Bondepartiet. Under Besættelsen (1940-45) førte partiet en meget tysk-venlig politik og samarbejdede tæt med det danske nazistparti DNSAP. Efter befrielsen i 1945 blev partiets ledere idømt fængselsstraf.

KILDE 3

Danske nazister og demokratiet

Cay Lembcke var en af stifterne af DNSAP, og han var partiets leder indtil 1933. I 1931 skrev han:

”Vi tror, at det danske folk er så oplyst, at det vil kunne få øje på, hvad parlamentarismen (se side 34) er for et svindelnummer. (...)

Kun enkeltpersoner, som man har givet frie hænder til at disponere, kan påtage sig ansvar.

Der kan kun være én mand på broen af et skib – selv et statsskib. Det er denne mands opgave at give statskibet den rigtige kurs.”

SPØRGSMÅL KILDE 3 & 4

- Hvad kritiserer Cay Lembcke demokratiet for?
- Hvordan argumenterer Cay Lembcke for, at én mand skal regere?
- Hvad mener du om Cay Lembckes sammenligning mellem en kaptajn på et skib og det at regere et land?

I 1933 indgik den socialdemokratiske og radikale regering og Venstre det såkaldte Kanslergadeforlig. Aftalen skulle bl.a. hjælpe både landmænd og arbejdere gennem den alvorlige økonomiske krise. Men LS var ikke tilfredse. I 1935 arrangerede de en protestdemonstration til København med deltagelse af 50.000 mennesker. Demonstrationen gik ikke til Christiansborg, hvor regeringen og Rigsdagen holdt til. I stedet mødtes demonstrationen på Amalienborg Slotsplads. LS ønskede nemlig hjælp fra kongen, Christian 10., "når nu regeringen og Rigsdagen ikke ville." Christian 10. havde dog sendt bud efter statsminister Stauning, så han kunne mødes med demonstranternes talsmænd.

Konservativ Ungdom

Partiet Højre havde været imod valgret til kvinder. Kun modvilligt var Højre gået med til, at regeringen skulle have et parlamentarisk grundlag (se side 34). I 1915 ændrede partiet navn til Det Konservative Folkeparti. I partiet var der stadig en vis modstand mod det parlamentariske system.

I Konservativ Ungdom (KU) og andre foreninger og organisationer, der var tilknyttet partiet, var der mange, der ønskede at afskaffe demokratiet. Flere unge konservative tog på studierejser til Italien og efter nazisternes magtovertagelse til Tyskland. De kom tilbage og talte rosende om forholdene i de to lande. I 1932 oprettede KU et uniformeret stormkorps efter tysk og italiensk forbillede. KU udarbejdede også et program, der var stærkt inspireret af de italienske fascistere. KU fandt især sine tilhængere i de større byer. I 1930'erne voksede KU's medlemstal til ca. 30.000. Kun Venstres Ungdom var større.

Det Konservative Folkepartis ledelse var imod ungdomsafdelingernes anti-demokratiske holdninger. Først i 1938 lykkedes det partiledelsen at få KU til officielt at gå ind for demokratiet.

Der var dog stadig konservative, som var kritiske over for demokratiet. I november 1940 - et halvt år efter at Danmark var besat - henvendte en gruppe fremtrædende konservative erhvervsfolk sig til Christian 10. De opfordrede ham til at afsætte regeringen og i stedet udnævne en ny af "politisk uafhængige, frit stillede mænd", der kunne samarbejde med besættelsesmagten og føre Danmark sikkert gennem de vanskelige tider.

Det afslog Christian 10.

Iført olivengrønne uniformer, skrårer og støvler marcherer en afdeling af KU's stormtropper gennem Hillerøds gader. KU's stormtropper indførte en hilsen, der til forveksling lignede den nazistiske. Også DKP og Socialdemokratiet havde uniformerede korps. I 1933 vedtog Rigsdagen en lov, der forbød partier at bruge uniformer.

KILDE 4

Det nye Tyskland

Niels Erik Wilhelmsen var sammen med andre KU'ere på studierejse i Tyskland 1933. Under overskriften *Det nye Tyskland* skrev han om sit indtryk i det konservative studentertidsskrift *Studium*:

"Ved vort besøg havde vi anledning til at besøge en koncentrationslejr. Der var, som alle andre steder, gennemført orden og punktlighed og selvfølgelig fuldt ud hygiejniske forhold. "Mishandlinger" så vi også. Det skete nu og da, at en af de lidt mere trodsige (fanger) kunne hente sig lidt knubs – men hvad gør det?"

Wilhelmsen mente, at nazismen hørte til i Tyskland. Styreformens ideer kunne ikke bare overføres til Danmark. Men mange af dens ideer var også brugbare i andre lande, fx at bekæmpe kommunismen, parlamentarismen og at fjerne de elendige socialdemokratiske regeringer.

SPØRGSMÅL KILDE 4

- Hvad kan være forklaringen på, at Wilhelmsen beskriver koncentrationslejren på den måde?
- Hvad vil Wilhelmsen ændre ved samfundet?
- Ifølge Wilhelmsen er kommunismen og parlamentarismen skadeligt for samfundet. Er der i dag partier eller organisationer i Danmark, der har lignende holdninger? Hvorfor/hvorfor ikke?

Hvorfor blev Danmark ikke et diktatur?

I 1920'erne og 1930'erne fik flere europæiske lande mere eller mindre diktatoriske styre. Der kan være flere grunde til, at det ikke skete i Danmark.

Siden slutningen af 1800-tallet var der oprettet et stort antal foreninger og organisationer inden for bl.a. idræt, skoler og erhvervsliv, der havde demokratisk valgte bestyrelser. Selv om det ikke var mere end 70-80 år siden, at Danmark havde fået et slags demokratisk styreform, var der altså opbygget en demokratisk tradition. Den betød, at kun et mindretal ville afskaffe demokratiet – selv om flere var utilfredse med politikerne.

En anden vigtig forklaring er, at de demokratiske partier i Rigsdagen trods store politiske forskelle evnede at samarbejde. Det tydeligste eksempel var Kanslergadeforliget i 1933. Som en lille del af forliget aftalte man, at modtagere af hjælp fra det offentlige beholdt deres valgret.

De fire "gamle" partier, Venstre, Det Konservative Folkeparti, Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre henvendte sig til flere vælgere, så de ikke længere repræsenterede bestemte befolkningsgrupper. Et eksempel var Socialdemokratiet, der sammen med Det Radikale Venstre havde regeringsmagten. Oprindeligt havde Socialdemokratiet været et arbejderparti. I 1930'erne begyndte partiet også at henvende sig til andre samfundsgrupper.

Kanslergadeforliget

Nogle af de vigtigste punkter i forliget:

- Regeringen gjorde det lettere at eksportere til udlandet.
- Forbud mod strejker og lockout i et år.
- Arbejdernes lønninger blev fastholdt på samme niveau.
- Landmændenes ejendomsskat blev sat ned.
- Renten på lån blev sat ned.
- Kriseramte landmænd fik længere tid til at tilbagebetale deres gæld.
- Staten skulle sætte byggerier og anlægsarbejder i gang, så flere kunne få arbejde.
- Socialreformen gav fattige, syge og andre, der ikke kunne klare sig selv, ret til hjælp.

Thorvald Stauning var statsminister 1924-26 og 1929-42. Valgplakat fra folketingsvalget i 1935. Ved valget fik Socialdemokratiet 68 af Folketingets 148 pladser.

HAR DEMOKRATIET DET GODT?

Siden kvinder og tjenestefolk fik valgret i 1915, har folkestyret ændret sig. I dag ved de fleste i Danmark noget om demokratiet, og de har tillid til den demokratiske styreform. Men demokratiet er stadig ikke en selvfølge.

Hvem bestemmer?

Ifølge Grundloven skulle Landstinget være det fornuftige af Rigsdagens to kamre. Det skulle sørge for, at lovforslagene var nøje gennemtænkt, før de blev vedtaget.

I 1920'erne havde Venstre og de Konservative flertal i Landstinget, mens Socialdemokratiet og Det Radikale Venstre som regel havde flertal i Folketinget. Socialdemokratiet ønskede at afskaffe Landstinget. Partiet mente ikke, at det var demokratisk valgt. Den holdning holdt socialdemokraterne fast ved - selv om de sammen med de radikale også fik flertal i Landstinget ved valget i 1936.

Før et lovforslag blev behandlet i Landstinget, skulle det først være vedtaget i Folketinget. Da flertallet nu var det samme i de to forsamlinger, mente flere og flere, at Landstinget

var overflødig. Mange syntes også, at valgretsalderen på 35 år var alt for høj. Og da der kun var valg til Landstinget hvert 8. år, var mange i 40'erne, før de kunne stemme.

I begyndelsen af 1950'erne gik alle partierne med undtagelse af Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) ind for at ændre Grundloven. Fremover skulle Folketinget være den eneste lovgivende forsamling. Det vedtog Rigsdagen. Og efter en folkeafstemning trådte den nye grundlov i kraft i 1953. Samtidig blev valgretsalderen sat ned til 23 år.

Valgretsalderen

Valgretsalderen er gradvist blevet sat ned.

1953: 23 år

1961: 21 år

1971: 20 år

1978: 18 år

Ifølge de tidligere grundlove var det kun mænd i kongefamilien, der arvede tronen. Frederik 9. havde kun døtre. Derfor besluttede man at ændre tronfølgerloven, så hans ældste datter kunne overtage den. Fotoet viser Frederik 9., der underskriver Grundloven den 5. juni 1953. På kongens højre side sidder hans lillebror arveprins Knud. Grundloven fra 1953 betød, at Knud og hans sønner mistede muligheden for at overtage tronen. Måske er det derfor, han ser lidt skuffet ud.

Grundloven 1953

Grundloven fra 1953 øgede antallet af medlemmer i Folketinget fra 148 til 179. Heraf havde Færøerne og Grønland hver to medlemmer.

Siden 1901 har Danmark haft en parlamentarisk styreform (se side 34). Dvs. at en regering ikke måtte have et flertal i Folketinget imod sig – ellers måtte den gå af. Det blev nu indskrevet i Grundloven.

Grundloven gav også mulighed for at lade lovforslag, som Folketinget havde vedtaget, blive afgjort ved en folkeafstemning. Det skete, hvis mindst 1/3 af folketingsmedlemmerne krævede det.

Hvis Folketinget afgav magt til internationale organisationer, skulle det også endelig afgøres ved en folkeafstemning – med mindre 5/6 af Folketingets medlemmer gik ind for forslaget. Det skete fx i 1972. Ved en folkeafstemning stemte et flertal af vælgere ja til, at Danmark blev medlem af Det Europæiske Fællesmarked (det, vi i dag, kalder EU). Siden har det været flere folkeafstemninger om afgivelse af magt til EU.

Bedre demokrati?

Demokratiet i Danmark er repræsentativt (se side 6). Det betyder, at de, der må stemme, vælger medlemmer af Folketinget, regionsråd og kommunalbestyrelser. Medlemmerne skal repræsentere vælgernes synspunkter. På tilsvarende måde er det almindeligt at vælge bestyrelser i organisationer og foreninger.

Foto fra 1995 af talsmanden for Foreningen for Direkte Demokrati, Anders Gulmark. På det tidspunkt var Internettet ikke så udbredt i Danmark, så foreningen mente, at afstemningerne også kunne foregå med brug af telefonen.

Når vælgerne har sat deres kryds og valgt deres repræsentanter, behøver de ikke at gøre mere. Er det et ægte demokrati? Ville det ikke være bedre med direkte demokrati som i oldtidens Athen (se side 13)? Her deltog folket jo selv i beslutningerne.

Mulighederne for direkte demokrati blev drøftet under det såkaldte ungdomsoprør, der fandt sted fra slutningen af 1960'erne. Tilhængerne af direkte demokrati mente, at samfundet skulle deles i mindre enheder, så alle havde mulighed for at være med til at træffe beslutninger. Nogle var endda modstandere af afstemninger. I stedet skulle man diskutere sig frem til enighed. Det minder om de tanker, Rousseau gjorde sig i 1700-tallet (se side 21). Den form for demokrati har bl.a. været brugt på Christiania.

I 1990'erne blev Foreningen for Direkte Demokrati oprettet. Den mente, at der skulle oprettes et digitalt andetkammer. Vælgerne skulle så ved hjælp af telefon, computere og internettet kunne stemme om Folketingets lovforslag.

Dur demokratiet?

Der er mange tegn på, at demokratiet i Danmark fungerer. Mindst 85 % af vælgerne stemmer ved folketingsvalg, ved kommunalvalg er stemmeprocenten typisk 70-72, og ved valg til Europaparlamentet er den 50-60. Andelen, der stemmer, er

KILDE 1

Direkte demokrati

I 2012 udsendte Foreningen for Direkte Demokrati en pjece, hvori der bl.a. stod:

"I dag går demokratiet i Danmark den forkerte vej: det begrænses.

Danmarks medlemskab af EU bevirker, at hovedparten af vores lovgivning (70-80 %) foregår i EU-regi. EU's retssystem undergraver yderligere vores indflydelse. I EU er der mangel på demokrati. (...)

Vitale områder for befolkningen som fx krigsdeltagelse, social-, udlændinge- og finanspolitik kommer aldrig til afstemning.

Politikerne er bange for, hvad almindelige mennesker mener.

Derfor ønsker vi, kort sagt, mere magt til folket og mindre magt til politikerne på Christiansborg."

dog ikke ens i de forskellige samfundsgrupper. Der er betydeligt færre blandt ufaglærte og lavtlønnede, som stemmer, end blandt faglærte og folk med længere uddannelser.

Hvad så med de unge? Det er mere end 35 år siden, at valgretsaldere blev nedsat til 18 år. Flere partier overvejer, om valgretsaldere skal nedsættes. SF mener at 16-årige skal have valgret, og Enhedslisten vil sætte valgretsaldere ned til 15 år.

Ifølge en undersøgelse (The International Civic and Citizenship Education Study) af 14-15-åriges demokratiske kompetencer fra 2013 ligger danske og finske unge helt i top blandt de 38 lande, der var med i undersøgelsen.

“Danske unge har som kompetente demokrater en god forståelse af demokratiets grundprincipper og solid viden om sociale, politiske og samfundsmæssige institutioner. Unge er gode til at analysere og forholde sig kritisk til politiske problemstillinger”, står der i undersøgelsen. Man skulle derfor tro, at de unge deltog ved valgene, så snart de kunne. Det er ikke tilfældet. Kun 40-50 % af de 18-22-årige afgiver deres stemme ved valgene.

Det sidste F

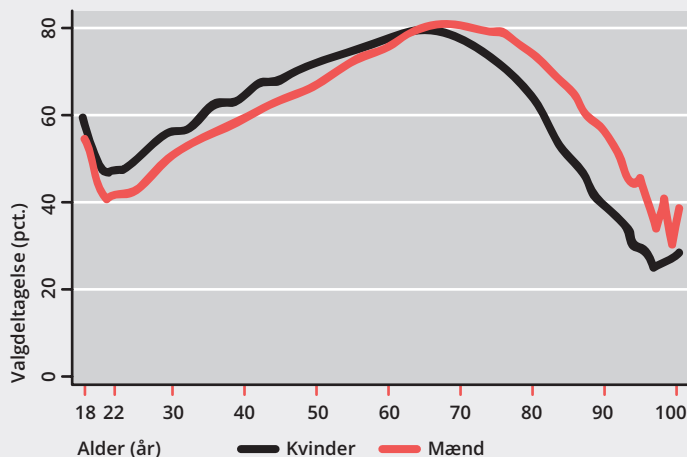
På side 27 læste du om de 5 F'er, som ifølge Grundloven fra 1849 ikke havde valgret. Det sidste F – for “fjolser” – dækkede over, hvad vi i dag betegner som alvorligt psykisk syge og udviklingshæmmede. I dag har de også valgret. Kun hvis man er gjort personlig umyndig, mister man sin valgret. Det er mennesker, som slet ikke er i stand til at tage vare på sig selv. I 2015 var ca. 200 personer i Danmark gjort umyndige.

Lars Løkke Rasmussen, statsminister 2009-11 og Venstres statsministerkandidat ved valget i 2015, stemmer ved folketingsvalget i 2011.

KILDE 2

Valgdeltagelse

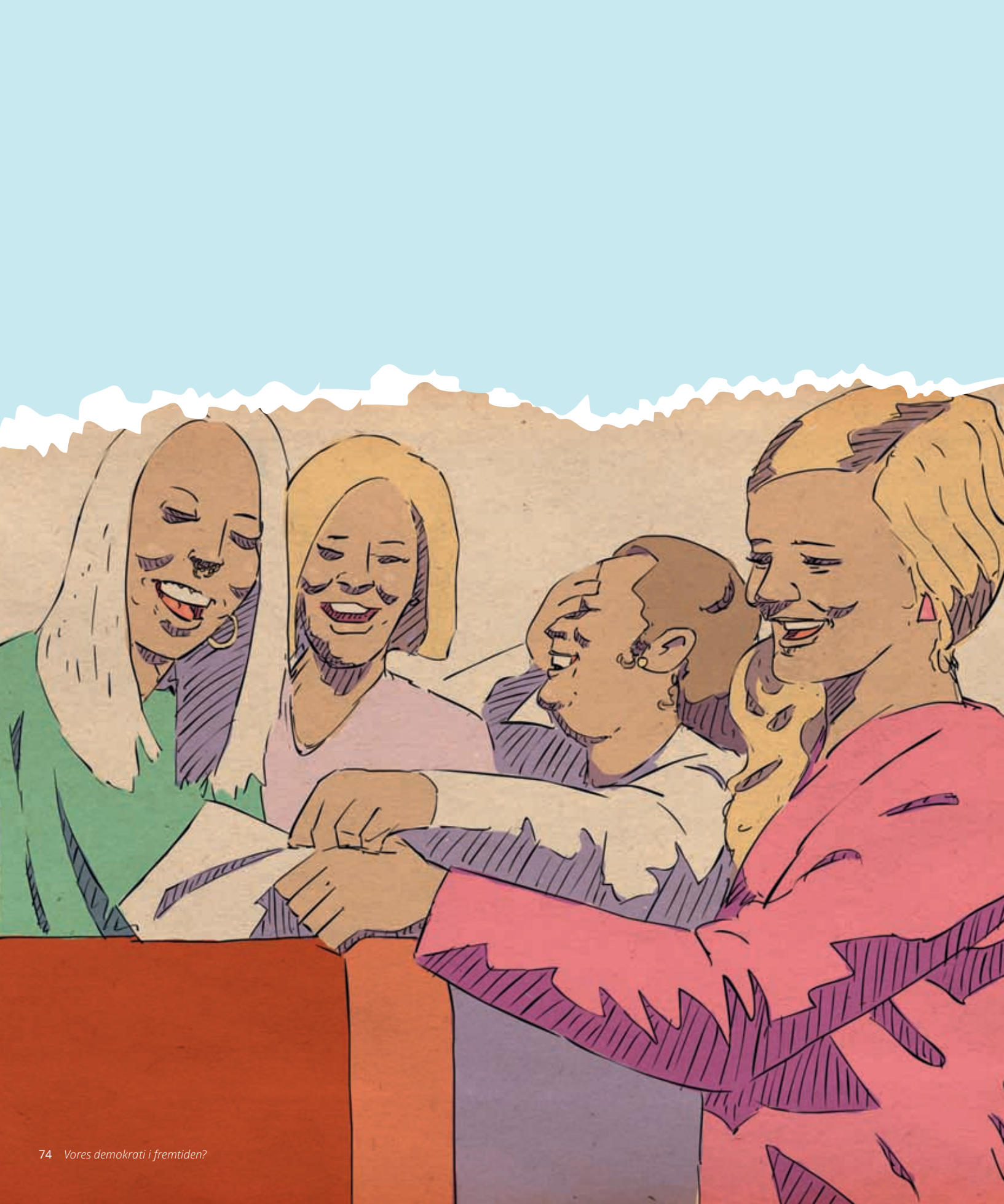

SPØRGSMÅL KILDE 1

- Hvordan karakteriserer foreningen demokratiets tilstand?
- Hvilke argumenter bruger foreningen for dette synspunkt? Tag stilling til argumentationen.
- Drøft, hvilke fordele og ulemper der er ved direkte demokrati.

SPØRGSMÅL KILDE 2

- Hvad viser kurverne?
- Hvad kan forklaringen være på, at så få 18-25-årige stemmer ved valgene?
- Undersøgelser viser, at danske 14-15-årige er verdensmestre i demokrati. Hvorfor?

VORES DEMOKRATI I FREMTIDEN?

Du ved nu, hvordan det danske demokrati er blevet til, og hvordan det fungerer i dag. På baggrund af den viden, hvordan mener du så, at demokratiet skal udvikle sig i fremtiden? Hvad vil du kæmpe for? Og hvordan vil du kæmpe?

Hvem skal være med til at bestemme?

Som du har set i de foregående kapitler, er demokratiet, som vi kender det i dag, et resultat af en lang række politiske kampe og forlig. Da Danmark fik sin første grundlov i 1849, var det kun danske mænd med egen husstand, der kunne stemme. Valgretten er dog senere blevet breddet ud til større dele af befolkningen. I 1915 fik kvinder og tjenestefolk valgret. Siden fik fattige og kriminelle lov til at deltage. Valgretsaldere er løbende blevet sat ned, så alle danske statsborgere over 18 år, der bor i Danmark, i dag kan stemme ved folketingsvalg og folkeafstemninger.

Det betyder ikke, at alle, der bor i Danmark, har lige muligheder for at være med til at træffe beslutninger. Fx har udenlandske statsborgere, der bor fast i Danmark, kun ret til at stemme ved kommunalvalg, mens de ikke kan stemme ved valg til Folketinget.

En anden stor gruppe, der ikke har valgret er børn og unge under 18 år. I 2010 blev der nedsat en valgretskommission. Det var en gruppe af eksperter og politikere, der skulle give råd til, hvordan man kunne styrke demokratiet blandt unge. Valgretskommissionen foreslog blandt andet, at valgretsaldere blev sænket til 16 år. Kommissionen begrundede det med, at 16-årige uddanner sig, arbejder og er modne.

En undersøgelse i september 2011 blandt 4.000 unge på ungdomsuddannelserne viste dog, at kun 18 % bakkede op om et forslag om valgret til 16-17-årige, mens hele 64 % var imod. Da nogle journalister spurgte en gruppe af 16-årige på Tre Falke Skolen på Frederiksberg om samme spørgsmål, var flertallet også imod. Eleverne mente, at de 16-årige "ville stemme på den samme kandidat eller det samme parti som deres forældre", og at mange "bare ville stemme efter en politikers udseende".

MEN HVAD MENER DU?

- Skal udenlandske statsborgere, der bor fast i Danmark, have valgret til Folketinget? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Skal 16-17-årige have valgret? Hvorfor/hvorfor ikke?
- Skal valgretsaldere sættes længere ned? Hvor langt? Begrund!

KILDE 1

16 år og voksen

Den landsdækkende ungdomsorganisation Dansk Ungdoms Fællesråd skrev om valgret til 16- og 17-årige i en pjece fra 2013:

“Formelt set går man fra at være barn til at blive voksen som 18-årig i Danmark. På 18-års dagen bliver man nemlig myndig. Men myndighedsalderens betydning er kraftigt mindsket de sidste par år. I dag er den reelt set 16 år på grund af niveauet for de andre aldersgrænser i samfundet. (...) 16-årige er underlagt en række væsentlige love, på lige fod med myndige medborgere i samfundet. Mest markant er det, at 16-årige kan straffes på lige fod med voksne, hvis de overtræder samfundets regler. Ligesom de har retten til at indgå i en seksuel relation, med de konsekvenser det kan have i forhold til at få børn og blive ansvarlig for et barns opvækst. Samlet set er listen over den lovgivning, som 16-årige er underlagt, lang. 16-årige er, baseret på det ansvar, de bliver givet af samfundet, reelt set ligeværdige samfundsborgere, men aktuelt uden de tilhørende demokratiske rettigheder.”

KILDE 2

Valgret kræver erfaring

I 2011 udtalte den politiske ordfører for Det Konservative Folkeparti Henriette Kjær til BT:

“At stemme til et valg er en meget vigtig beslutning. Det kræver, at man har gjort sig mange overvejelser. Man skal have noget erfaring, man kan tage udgangspunkt i, når man skal sætte sit kryds. Det er også baggrunden for, at man har et udgangspunkt, der hedder 18 år for at kunne stille op til et valg. (...) Man skal have lov til at være ung, have tid til at tage sin ungdomsuddannelse og være sammen med venner. Det er vigtigt med erfaring, når man stiller op til et valg, og når man skal sætte sit kryds. Der har man sagt, at 18 år er en god alder, da det er der, man bliver myndig, kan stifte gæld og mange flytter hjemmefra. Den alder synes jeg, vi skal fastholde.”

SPØRGSMÅL KILDE 1 & 2

- Hvilke argumenter bruger Dansk Ungdoms Fællesråd for at overbevise om, at 16-årige skal have valgret?
- Hvilke argumenter benytter Henriette Kjær for at valgretsalderen ikke skal sænkes?
- Har du skiftet holdning efter at have læst de to kilder? Hvordan/Hvorfor ikke?

Hvordan skal vi beslutte?

I kapitlet “Har demokratiet det godt?” (side 71-73) læste du om *Foreningen for direkte demokrati*, der arbejder for en grundlæggende ændring af styreformen. Foreningen ønsker, at politik ikke overlades til politikerne. Borgerne skal ikke kun spørges hvert fjerde år, når der er valg, men skal inddrages i alle vigtige beslutninger. Tidligere var det kun en mulighed i bystater som oldtidens Athen, da borgerne skulle kunne mødes et sted og tage beslutningerne (side 13). Men nu gør Internettet det muligt at debattere og stemme om beslutninger uden at være det samme sted. Man kunne derfor forestille sig, at vi i fremtiden kan gøre styreformen mere demokratisk ved at indføre direkte demokrati.

MEN HVAD MENER DU?

- Bør vi indføre direkte demokrati i Danmark i fremtiden? Hvorfor/Hvorfor ikke?

Hvordan skal Grundloven se ud nu?

På Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidlings hjemmeside (<http://historieogkulturarv.ucl.dk>) kan du finde en *Grundlovsgenerator*. Når du svarer på en række spørgsmål, laver Grundlovsgeneratoren en Grundlov, der svarer til dine holdninger. Du kan derefter udskrive din egen personlige grundlov og hænge den op på væggen.

Hvordan styrker vi demokratiet?

I et demokrati som det danske spiller skolen en central rolle. Det er i skolen, at du og dine kammerater, der jo er fremtidens borgere, øver jer i at deltage og videreudvikle demokratiet. I historie og samfundsfag lærer du fx om, hvordan demokratiet fungerer, og hvilke rettigheder og pligter man har som borger i et demokrati. Men du lærer ikke kun *om*, men trænes også *i* demokrati. Det sker fx når I vælger, hvem

der skal være jeres repræsentant i elevrådet, eller hvis I bliver taget med på råd, når der skal laves regler for god opførsel i klassen. Men også når du og dine kammerater i forskellige fag diskuterer emner, kan man sige, at I bliver trænet i demokrati. For i sådanne diskussioner lærer I at lytte til hinanden, tage stilling og argumentere selvstændigt, sådan som man gør i et demokrati.

MEN HVAD MENER DU?

- Har din skolegang forberedt dig godt nok til at deltage som demokratisk borger i fremtiden? Begrund.
- Hvad kan skolen gøre for at forberede dig (endnu) bedre?

Lav din egen grundlovstale

Siden Danmark fik sin første grundlov i 1849, holdes der hvert år grundlovstaler over hele landet d. 5. juni for at fejre demokratiet. Det er typisk politikere og andre kendte, der holder grundlovstaler. Men alle kan arrangere et grundlovsmøde og selv holde tale.

I en grundlovstale hylder man de demokratiske værdier og de personer eller bevægelser, som gennem historien har kæmpet for disse værdier. Og taleren bruger disse fortidige begivenheder til at vise, i hvilken retning han/hun ønsker, at demokratiet skal udvikle sig. Derfor kan der være stor forskel på grundlovstaler, da talerne typisk vælger at fremhæve personer og begivenheder, der passer til den fremtid, som de ønsker sig. Forskellene kan også skyldes, at grundlovstalerne ikke er holdt det samme år. I jubilæumsår vil mange fremhæve den begivenhed, der er jubilæum for. Talere i 2015 vil derfor lægge vægt på 100-året for, at kvinder og tjenestefolk fik valget.

Din opgave er at lave din første grundlovstale:

- Talen skal holdes mundtligt og optages på video, fx ved hjælp af computer, smartphone eller tablet.
- Talen skal vare mindst 1 og maksimalt 3 min.
- Talen skal indeholde en indledning og en afslutning
- I talen skal du tage stilling til følgende spørgsmål:
 - Hvad er det gode ved den grundlov, vi har nu?
 - Hvilke fortidige personer og begivenheder vil du hylde som medskabere af den grundlov, vi har?
 - Er der jubilæer, som skal inddrages i talen? Hvordan?
 - I hvilken retning mener du, at demokratiet bør udvikles nu og i fremtiden?
- Du skal så vidt muligt holde talen uden at læse op fra et papir.

Register

A

Aktindsigt 7
Almenviljen 21, 22

D

Danmarks Kommunistiske Parti (DKP) 66, 71
Danmarks Nationalsocialistiske
Arbejderparti (DNSAP) 66
Diktatur 6, 62, 63-65
Direkte demokrati 6, 9-13, 72-73, 76
Dømmende Magt 21-22, 27

E

Embedsmand (Athen) 10, 12
Enevælde 16, 19-21, 25, 28-31
EU (Den Europæiske Union) 6, 72

F

Fem Fer, De 27, 73
Folkeafstemning 6, 72
Folkedomstole 12
Folkeforsamling 9-11, 15
Folketinget 27, 35-36, 42, 45, 56, 71-72
Foreløbige love 36
Foreningen for Direkte Demokrati 72-73, 76
Forfatningskampen 35-37
Forholdstalsvalg 49
Forsamlingsfrihed 6, 28

G

Gennemsete Grundlov, Den (1866) 35
Grundloven 1849 27
Grundloven 1915 45-47, 50, 53-61
Grundloven 1953 72
Grundlovgivende Rigsforsamling, Den 25-26
Grundlovstale 78

H

Husstand 24, 33
Højre 36-37, 54, 56, 57

K

Kanslergadeforliget 69
Kommune/Kommunalbestyrelse (Byråd)
43, 72
Kommunisme 62, 66

Kompromis 34, 53-56
Konservativ Ungdom 67-68
Konservative Folkeparti, Det 67, 69, 71, 76
Konstitutionelt monarki 16, 19

L

Landbrugernes Sammenslutning (LS)
(Bondepartiet) 66
Landstinget 27, 35-37, 42, 45, 47, 71
Liberal 24, 28
Lovgivende Magt 21-22, 27

M

Magtens tredeling 22, 27
Marxisme 62, 65
Menneskerettighedserklæringen 19, 21,
22, 23

N

National 24, 28
Nationalforsamling 19, 21, 22
Nationalliberal 28, 32, 35
Nazisme 63-65, 66

O

Oplysningstiden 20-23
Ostrakisme 14

P

Parlament 4, 21
Parlamentarisme 34, 36, 66, 72
Parti (politisk) 34

R

Radikale Venstre, Det 37, 55, 56, 57,
69, 71
Repræsentativt (indirekte) demokrati 6, 72
Republik 16, 19
Revolution 16-19
Rigsdagen 27, 35, 42, 71

S

Selvstændig mand 24, 28
Socialdemokratiet 37, 42, 55, 56, 58, 69
Stand, stænder 16, 19
Statsborgerskab 6
Stænderforsamling 16, 19, 28, 32
Stændersamfund 19

Suffragetter 39
Systemskiftet 1901 36

T

Tillægsmandat 50-51

U

Udøvende Magt 21-22, 27

V

Valg i enkeltmandskredse 48
Valgbarhed 24, 27
Valgperiode 44
Valgret 24, 27, 33, 39-43
Valgretsalder 27, 33, 35, 44, 45, 47,
71, 75-76
Valgretskommissionen 75
Valgsystemer 47-51
Venstre 36-37, 42, 54, 56, 69, 71, 73

Y

Ytringsfrihed 6, 21, 28

Billedliste

- s. 5: Scanpix
- s. 6: Bax Lindhardt/Scanpix
- s. 8: Henning Bagger Onsild/Scanpix
- s.10: Scanpix
- s.13: Scanpix
- s.13: Roger Payne/Scanpix
- s.14: Scanpix
- s.14: Album/Oronoz/Scanpix
- s.15: Scanpix
- s.17: Scanpix
- s.18: Claude Cholat/Scanpix
- s.19: Scanpix
- s.20: Scanpix
- s.20: Scanpix
- s.21: Lebrecht Authors/Scanpix
- s.21: Scanpix
- s.21: De Agostini/M. Seem/Scanpix
- s.21: Scanpix
- s.23: Scanpix
- s.26: Frederiksborgmuseet
- s.27: Midtjurs Lokalarkiv
- s.27: Frederiksberg Stadsarkiv
- s.28: Scanpix
- s.28: Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling
- s.29: Polfoto
- s.30: Scanpix
- s.32: Scanpix
- s.33: Nationalt Videncenter for Historie- og Kulturarvsformidling
- s.36: NF/Scanpix
- s.37: Illustreret tidende årg. 27 nr. 8, 22/11 1885
- s.39: The Print Collector/Scanpix
- s.40: Scanpix
- s.41: Mary Evans Picture Library/The Women's Library/Scanpix
- s.42: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv
- s.43: Ikast Lokalhistoriske Arkiv
- s.45: Peter Elfelt/Scanpix
- s.46: Svend Åge Mortensen/Scanpix
- s.57: NF/Scanpix
- s.58: Anette Warring: Historie, magt og identitet, s. 93
- s.61: Holger Damgaard/Polfoto
- s.63: Scanpix
- s.64: Scanpix
- s.66: Scanpix
- s.67: Scanpix
- s.68: SNF/Scanpix
- s.69: Bjørn Kähler/Scanpix
- s.71: Allan Moe/Scanpix
- s.72: Marianne Andersen/Scanpix
- s.73: Nils Meilvang/Scanpix
- s.73: PrinfoVejle
- s.75: Jens Nørgaard Larsen/Scanpix
- s.78: Henning Bagger/Scanpix

Grundlovsændringen i 1915 betød, at kvinder og tjenestefolk fik valgret. Først med den nye grundlov blev Danmark et egentligt demokrati. De rettigheder og pligter, demokratiet hviler på, kom ikke af sig selv. De var resultatet af mange års diskussioner og konflikter. Det kan du læse mere om i denne bog. Bogen lægger også op til, at du bruger din viden til at tænke over, hvilke rettigheder og pligter befolkningen skal have, og hvad der skal til for at bevare og udvikle demokratiet.

9 788799 736324